

STUDIJOMS, DARBUI IR ŠEIMAI PALANKIOS APLINKOS KŪRIMAS UNIVERSITETE: STUDENTŲ POŽIŪRIS

Virginija Šidlauskienė
Šiaulių universitetas

Anotacija

Straipsnyje pristatomi projekto ir tyrimo, atlikto Šiaulių universitete, rezultatai ir išvados. Šeimai ir studijoms palankios organizacinės kultūros inovacinės priemonės išbandytos universitete, siekiant sukurti ne tik darbuotojams palankesnę profesinių ir šeimos pareigų derinimo aplinką, bet besimokantiems ir dėl ribotų ekonominių išteklių dirbantiems studentams kokybiškiau derinti studijas ir darbą ir / ar šeimą. Sukurtu klausimynu apie studijų, šeimos ir darbo vaidmenų derinimo patirtis, galimybes ir prioritetus universitete apklausti 167 Šiaulių universiteto nuolatinių ir iššęstinių studijų studentai. Duomenys ir jų interpretacijos atskleidžia, kad dauguma apklaustų studentų yra iš esmės nusiteikę pozityviai dėl šeimos ir studijų priemonių tobulinimo organizacijoje. Patraukliausios studijų ir darbo derinimo priemonės – dėstytojų geranoriškumas dirbančių studentų atžvilgiu, laisvas lankomumas ir individualaus studijų grafiko, individualios studijų programos administravimo galimybės. Apskritai studijų ir darbo derinimo priemonių visuma aktualesnė magistratūroje ir neakivaizdžiai studijuojantiems studentams. Dėstytojų geranoriškumo dirbančių studentų atžvilgiu ribos ir atsakomybė tampa problemiška siekiant studijų kokybės. Patraukliausios studijų ir šeimos derinimo priemonės susijusios su palankesniu dėstytojų požiūriu į vaikus auginančius studentus, studentų atsakomybe už savo studijų kokybę bei finansinio skatinimo priemonėmis (stipendijos, mažesni mokesčiai, studentų paramos fondo steigimas).

Pagrindiniai žodžiai: studijos, darbu ir šeimai palanki organizacija, dirbančio studento(-ės) studijų, darbo ir šeimos vaidmenų derinimas.

1. Įvadas. Šeimai palankių priemonių taikymo pasaulio universitetuose geroji patirtis

JAV universitetuose siūlomas labai daug įvairių priemonių, padedančių studentams ir dėstytojams derinti darbo ir šeimos pareigas. Nuo 1915 m. šalyje veikia Amerikos universitetų dėstytojų asociacija, kurios tikslas – skleisti akademinę laisvę, apibrėžti profesines vertybes ir aukštojo mokslo standartus. Lygiagrečiai su šiais profesiniais reikalavimais asociacija pripažįsta, kad nors akademinė karjera reikalauja ypatingo atsidavimo, vis dėlto universiteto nariai yra ne tik darbuotojai, bet ir šeimų nariai, turintys išsipareigojimą prižiūrėti vaikus ir leisti laisvalaikį kartu su šeima. Galima būtų išskirti universitetus, kur pagrindinės pagalbos priemonės yra finansinė parama ir įvairios atostogos, ir universitetus, kur įgyvendintos platesnės priemonės: vaiko priežiūros paslaugos ir įvairios programos, skatinančios darbo akademinėje aplinkoje ir šeimos pareigų suderinamumą. Pirmajam tipui galima būtų priskirti Kornelio, Virdžinijos, Kalifornijos, antrajam – Mičigano valstybinį, Džono Hopkinso, Oregono valstybinį, Prinstono, Mičigano universitetus. Pastarojo teritorijoje yra keli vaikų priežiūros centrai. Be to, bendradarbiaujant su Gentivos sveikatos paslaugų centru (angl. *Gentiva Health Services*), teikiamos sergančio vaiko priežiūros paslaugos studentams, dėstytojams ir kitiems universiteto darbuotojams. Gentivos

sveikatos paslaugų centro atrinktos ir įdarbintos selės prižiūri nesunkiai sergančius vaikus namuose, kol tėvai dirba. Už šias paslaugas universitetas padengia 70 proc. vaiko priežiūros kainos, tėvai moka 30 proc. Tais atvejais, kai neįmanoma įprastinė reguliari vaiko priežiūra, universitetas siūlo „atsarginės“ kritinio atvejo vaiko priežiūros paslaugą (angl. *emergency back-up childcare*). Bet kuris Mičigano valstybinio universiteto darbuotojas ar studentas turi teisę į šią paslaugą, kuri nemokamai teikiama 5 dienas per metus kiekvienam vaikui šeimoje. Vaikai priimami į universiteto teritorijoje esantį Vaiko raidos centrą (angl. *Spartan Child Development Center*) arba į ne universiteto teritorijoje esančią namų grupę Mrs. B's Daycare. Universiteto tinklalapyje paskelbtas Mičigano universiteto auklių sąrašas: studentų(-čių), norinčių dirbti auklėmis namuose pagal sutartinę kainą. Universitetas pasirūpina šių studentų(-čių) patikimumo kontrole. Vaiko priežiūros paieškos paslauga yra nurodanti, nukreipianti ir padedanti tėvams surasti profesionalią vaiko priežiūrą. Tinklalapyje tėvams nurodyti klausimai, kuriuos reikėtų pateikti renkantis tinkamą darbuotoją. Johno Hopkinso universitetas skiria studentų vaiko priežiūros subsidiją (finansinė parama, padengianti vaiko priežiūros išlaidas atrinktiems studentams). Prinstono universitete sukurta „tęstinė“ aplinka, padedanti baigusiems studijas siekti akademinės kar-

jeros. Tai stipendijos / dotacijos, skirtos vaiko priežiūrai (esant poreikiui); subsidijuojama „atsarginė“ priežiūra, kai įprastinė vaiko priežiūra negalima; nekilnojamojo turto paskolų programa, padedanti absolventams įsigyti būstus mažesnėmis kainomis; darbo–šeimos konsultavimo paslaugos; kelionių fondas studentų mažamečiams vaikams prižiūrėti, kol jie dalyvauja svarbiose jų karjerai mokslinėse konferencijose. Virdžinijos technologinio universiteto teritorijoje įrengti žindymo kambariai, kuriais gali naudotis universiteto studentės, dėstytojos, darbuotojos.

Jungtinėje Karalystėje taikomos priemonės, padedančios suderinti šeiminius ir darbo / studijų rūpesčius dėstytojams ir studentams, įvairuoja priklausomai nuo universiteto. Glasgow universitete siūlomas tam tikras skaičius butų, kuriuos gali nuomotis studentai su šeimomis; Edinburgo universitete veikia universiteto darželis, kuriame stengiamasi sukurti daugiakultūrinę aplinką, priimami vaikai su specialiaisiais poreikiais. Kembridžo universiteto teritorijoje veikia 2 darželiai vaikams nuo 3 mėn. iki 5 m. Abu darželiai tvarkomi universiteto vardu, viename yra 60, kitame – 100 vietų, skirtų universiteto personalui ir studentams. Siūlomos įvairios atostogų programos (angl. *holiday playscheme*), pagal kurias vaikai gali būti prižiūrimi per valstybines atostogas.

Mančesterio universitete, be dviejų vaiko priežiūros įstaigų, universiteto teritorijoje apgyvendinamos studentų šeimos. Kadangi tokio apgyvendinimo poreikis didelis, papildomai siūloma „Būsto nuomos“ (angl. *Leased Houses Scheme*) ir „Mančesterio studentų namai“ (angl. *Manchester Student Homes*) programos konsultacijoms apie nuomos ar būsto įsigijimo galimybes gauti. Universitete galima konsultuotis šeimos klausimais, dirba profesionalai, garantuojantys visišką konfidencialumą.

Vokietijoje Berlyno laisvasis universitetas siūlo įvairias vaiko priežiūros paslaugas: dienos centrus ir programą vaikams. „Vasaros universitete“ ir „Vaikų universitete“ siūlomos pamokėlės vaikams ir kursai, kurie papildo vaiko žinias, įgytas mokykloje. Ruhro universitete atsižvelgiama į studentų, turinčių mažamečių vaikų, sunkumus, todėl siūloma vaiko priežiūros paslauga. Universitete veikia šeimos centras, kuriame tėvams suteikiama vaiko auginimo žinių ir taip stiprinamas darbo ir šeimos suderinamumas, vyksta šeimų konsultavimas. Kaiserlauterno technikos universitete nuo 1994 m. veikia studijuojančių tėvų asociacija, kurios tikslas – pasiūlyti vaiko priežiūros paslaugas. Šios asociacijos iniciatyva sukurta 60 vaikų priežiūros vietų, vaikus prižiūri 17 profesionalių auklėtojų, taip pat organizuojamos va-

saros mokyklų šventės. Christian-Albrechto Kylio universitetas rūpinasi vaiko priežiūros tobulinimu: organizuojama vaiko priežiūra, vasaros stovyklos, turintiems šeimas universiteto darbuotojams siūlomas lankstus darbo laikas. Siekiama, kad darbuotojai daugiau laisvo laiko praleistų su šeima, todėl siūlomos rudens, pavasario, vasaros atostogos. Daug diskutuojama apie nepilną studijų laiką doktorantūroje ir tam būtinas sąlygas, apie nepilnos apimties darbo laiką universitete. Universitetas išpareigojęs sukurti ir įgyvendinti šeimai sąmoningo personalo politiką. Universiteto interneto puslapyje teigiama, kad svarbus tokio personalo ugdymo instrumentas – diskusijos apie moteris darbuotojas, kursai, kurie paruoštų tokioms diskusijoms. Be to, leidžiamas vadovas / žinynas, kuriame pristatoma darbo ir šeimos suderinamumo problema. Pripažįstama, kad ypač daug pastangų reikalauja studijos asmenų, auginančių vaikus. Todėl universitetas siūlo įvairių temų seminarus: mokymosi ir darbo technikos, laiko organizavimo, streso mažinimo ir pan. Studentai, turintys mažamečių vaikų, gali rinktis ne visos studijų dienos studijas, universitetas padeda susirasti šeimai palankias įstaigas. Šiomis priemonėmis universitetas siekia parodyti, kad palankumas šeimai – svarbi mūsų visuomenės raidos dalis. Heinrich Heine Dusseldorfe universitetas leidžia brošiūrą „Studijavimas su vaiku“. Įvairiomis priemonėmis remiami universiteto darbuotojai, pavyzdžiui, rengiami seminarai, kaip planuoti savo laiką, karjerą ir pan. Šių seminarų tikslas – padėti universiteto darbuotojams derinti darbo ir šeimos pareigas. 2006 m. universiteto teritorijoje atidarytas konsultavimo kabinetas. Tiek studentai, tiek dėstytojai gali gauti nemokamų konsultacijų įvairiais šeimos, vaiko priežiūros klausimais. Nemokamai konsultuojamos studijuojančios ir turinčios vaikų nėščios studentės.

Norvegija prisiima atsakomybę už savo šalių piliečių gerovės užtikrinimą, tačiau universitetai netaiko reikšmingesnių papildomų priemonių, padedančių derinti šeimos ir darbo pareigas. Tokį suderinamumą pakankamai užtikrina valstybinės programos. Iš esančių iniciatyvų galima būtų paminėti Bergeno universitete veikiančią „Bergeno studentų gerovės organizaciją“ (angl. *Student Welfare Organization in Bergen*), kuri organizuoja studentų apgyvendinimą, vaikų priežiūrą ir teikia konsultavimo paslaugas. Pagrindinis organizacijos tikslas – palengvinti studentų su vaikais gyvenimą. Organizacijai priklauso 7 dienų priežiūros centrai studentų vaikams. Juose siūloma kvalifikuota specialistų priežiūra.

Taigi gerų praktikų pavyzdžių analizė atskleidė, jog šalyje dominuojantis valstybės–šeimos–rinkos santykio modelis formuoja kontekstą, kuriame

veikia universitetai ir aukštosios mokyklos. Ten, kur valstybės įsiterpimas tarp rinkos ir šeimos yra maksimalus, organizacijų iniciatyvos neišplėtos. Šalyse, kuriose valstybės vaidmuo minimalus, universitetai kaip darbo rinkos subjektai aktyviai dalyvauja vystydami palankią šeimai politiką organizacijos lygmeniu. Svarbu pastebėti, jog minimalus valstybės prisiimamas gerovės užtikrintojo vaidmuo nesuponuoja to, jog šeimai palankių priemonių nėra. Kaip rodo liberalaus gerovės valstybės tipo šalių patirtis, minimalios unifikotos priemonės, įgyvendinamos valstybės lygmeniu, sukuria situaciją, kurioje atsiranda šeimai palankių priemonių pliuralumas organizacijos lygmeniu.

Vienu svarbiausių šiandieninio Lietuvos švietimo uždaviniu tampa būtinumas padėti išsiskaidžiusiai visuomenei tapti socialinį teisingumą, lygaus mokymosi startą ir prieinamumą užtikrinančia visuomene. Tačiau dabartiniai švietimą reglamentuojantys dokumentai bei politiniai sprendimai daugiausia orientuoti tik į vaikų teisių užtikrinimą (pavyzdžiui, priešmokyklinio ugdymo atsiradimas Lietuvoje), o suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą galimybės yra labiau deklaratyvios, formalios. Šeimos poreikių tenkinimas, siekiant aukštojo mokslo, nepakankamas: nenumatytos lengvatos, pagalba ar kitos priemonės, įgalinančios studentus, turinčius šeimas, spręsti jiems kylančias socialines problemas. Tik valstybės kompleksinis požiūris į pagalbą šeimai teikimą visose srityse (ir aukštojo mokslo srityje) gali užtikrinti šeiminių įsipareigojimų turintiems studentams tinkamas šeimos funkcionavimo bei galimybių sėkmingai studijuoti sąlygas. *Eurostudent studentų ekonominės ir socialinės situacijos tyrimo duomenimis (Lazutka, 2010), lyginant 2007 ir 2009 m., nustatyta: daugiau nei pusė apklaustų studentų nurodė per pastaruosius metus turėję apmokamą darbą; dešimtadalis studentų turėjo nuolat apmokamą darbą ir daugiau magistrantūros studentų nei bakalauro turėjo reguliarų darbą; 2009 m. reguliariai dirbo pusė ištestinių (vakarinių ir neakivaizdinių) studijų studentų, o nuolatinių (dieninių) – 14 proc. Kitaip tariant, nustatyta, kad Lietuvoje dirba kone kas antras studentas, nepaisant to, daugelį jį remia tėvai ar artimieji, kurie padeda ne tik išlaikyti būstą, susimokėti už mokslą, bet ir nusipirkti maisto. Lyginant su 2007 m., beveik padvigubėjo (iki 9 proc.) studentų, turinčių vaikų (61 proc. turėjo vieną vaiką, 32 proc. – du, 7 proc. – tris), iki 18 proc. išaugo gyvenančių su partneriu(-e); 5 proc. studijuodami gyveno su vaiku(-ais).*

Šiaulių universitetas, įgyvendindamas EQUAL iniciatyvos projektą „Šeimos planeta: šeimai palankios organizacijos kūrimas“, ėmėsi inovacijos

formuoti šeimai palankią studijų ir darbo aplinką universitete, t. y. sukurti ir išbandyti inovatyvią metodologiją bei priemones mokymo(si) įstaigoms ir organizacijoms, padedančioms derinti šeimos ir profesinį gyvenimą bei siekiančioms keisti stereotipinius lyčių vaidmenis šeimoje ir darbe. Kaip šio projekto dalis atliktas tyrimas, kuriuo siekta nustatyti studijų, darbo ir / šeimos derinimo galimybes, poreikius ir kliūtis akademinėje institucijoje, šeimai palankių studijų ir darbo vietų kriterijus. Ar studijuojantiems ir dirbantiesiems, ar turintiems šeimą ir vaikų darbo ir studijų organizavimo sąlygos, universiteto infrastruktūra ir studijų administravimas leidžia derinti studijas, darbą ir šeimos pareigas? Ar vadovų darbuotojų, dėstytojų ir studentų stereotipinės pažiūros į lyčių vaidmenis egzistuoja kaip problema aukštojo mokslo įstaigose? Kokiais šeimai palankios organizacijos bruožais pasižymi universiteto organizacinė kultūra? Kokie yra esminiai trukdžiai studijoms ir darbui palankios organizacijos plėtrai? Šie **probleminiai** klausimai nurodo atlikto tyrimo esmę. **Tyrimo objektas** apibrėžtinai kaip darbuotojų, dėstytojų ir studentų stereotipinės pažiūros į lyčių vaidmenis egzistuoja kaip problema aukštojo mokslo įstaigose? **Tyrimo dalykas** – kaip darbuotojų, dėstytojų ir studentų stereotipinės pažiūros į lyčių vaidmenis egzistuoja kaip problema aukštojo mokslo įstaigose? **Tyrimo tikslas** – išanalizuoti studijų ir darbo aplinką Šiaulių universitete, kuriant ir išbandant inovatyvią metodiką bei priemones, padedančias derinti studijas, darbą ir / ar šeimą bei siekiančias pakeisti stereotipinius lyčių vaidmenis akademinėje institucijoje.

2. Tyrimo metodologija

Pirmajame projekto „Šeimos planeta: šeimai palanki organizacija“ įgyvendinimo etape Šiaulių universiteto mokslininkai (Ruškus, Nemeikšienė, 2007) kokybiniais ir kiekybiniais metodais ištyrė šeimos ir profesinio gyvenimo derinimo kontekstą Šiaulių universitete, identifiko palankaus šeimai universiteto prielaidas (išteklius ir kliūtis), nustatė palankios studijų, darbo ir /ar šeimos derinimo aplinkos sąlygas ir galimybes: atsiskaityti dėstytojui sutartu ir studentui palankiu metu (ne būtinai sesijos metu); informavus iš anksto dėstytoją, leisti studentams dėl darbo / šeimos poreikių neatvykti į paskaitą; studentai savarankiškai gali reguliuoti savo studijų laiką; studentų vaikai gali leisti laiką vaikų priežiūros centre fakultete; dalį studijų medžiagos besimokantieji gali nagrinėti savarankiškai, atsiskaitydami su dėstytoju nuotoliniu būdu (internetu); studentams leidžiama keliems mėnesiams atidėti studijas dėl šeimos problemų ar poreikių; dėl tos pačios priežasties ilgiau naudotis skaityklai skirta studijų literatūra; tikimasi universiteto teikiamų lengvatų

(būsto, studijų paskolų, išmokų) šeimas turintiems studentams; pažangūs, mažamečius vaikus auginantys studentai tėvai galėtų mokėti mažesnę studijų mokesį, o gimus vaikui gauti vienkartinę pašalpą; pasinaudoti nemokamai vaiko priežiūros paslauga universitete; dėl šeimos poreikių trumpam laikui pakeisti studijų formą.

Antrajai studentų apklausai sukonstruota anкета, diagnozuojanti studijų darbo ir / ar šeimos derinimo patirtis bei prieinamas priemones universitete, partnerės(-io) tarpusavio santykius ir vaidmenų pasidalijimą šeimoje, bendrą studijų aplinkos Šiaulių universiteto vertinimą.

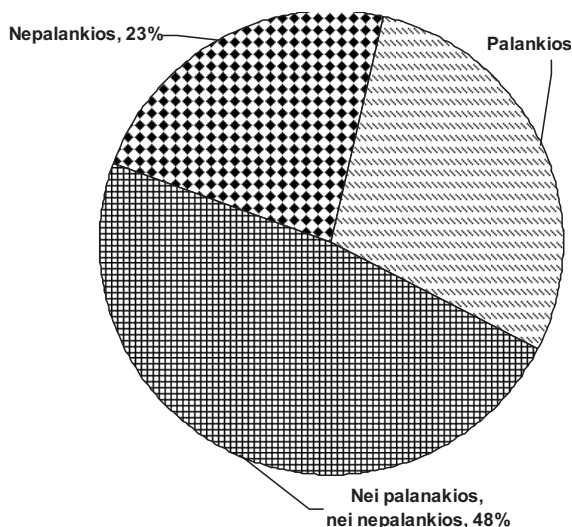
Anketos išdalytos studentams, turintiems šeimas ar auginantiems vaikus ir dirbantiems ne visą darbo dieną. Dalinę informaciją apie studentus suteikė Šiaulių universiteto Studijų skyrius, fakultetų duomenų bazių administratoriai, grupių seniūnai. Anketos buvo platinamos elektroniniu paštu (neakivaizdinio skyriaus studentams) arba įteikiamos asmeniškai (nuotolinio mokymo(si) klase besinaudojantiems studentams, projekto darbuotojams, grupių seniūnams). Iš viso išdalytos 236 anketos: 46 – neakivaizdinio skyriaus studentams, turintiems šeimas ar auginantiems vaikus; 40 – nuotolinio mokymo(si) klase besinaudojantiems studentams; 9 – studijuojantiems ir dirbantiems projekto darbuotojams; 141 – grupių seniūnams. Surinktos 167 anketos: 2 iš neakivaizdinio skyriaus studentų; 40 iš nuotolinio mokymo(si) klase besinaudojančių studentų; 9 iš projekto darbuotojų; 116 surinko grupių seniūnai.

2.1. Bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų universitete vertinimas

Šiuolaikinių mokymosi sąlygų vertinimas uni-

versitetuose šiandien susilaukia itin kritiško studentų, dėstytojų ir universitetų socialinių partnerių vertinimo. Vykstant socialiniams ir ekonominiams pokyčiams įvairiose gyvenimo srityse, universitetai negali likti nuošalyje. Šiuolaikinės ekonominės realybės sąlygomis universitetai vis dar nenoriai taiko lanksčias studijų organizavimo formas, naujas mokymo ir mokymosi praktikas, dažnai neatsižvelgiamą į studentų šeiminio (ir asmeninio) gyvenimo dimensijas bei poreikį savarankiškai apsirūpinti finansiniais ištekliais studijų metais. Tradiciškai studijų organizavimas universitetuose buvo ir daugiausia lieka orientuotas į administracijos ir dėstytojų patogumą, prie kurio studentai turi prisitaikyti, studijas laikant pagrindiniu ir svarbiausiu užsiėmimu, kuriam studentai turėtų visiškai atsiduoti ir skirti daugiausia laiko. Šiandien realybė yra tokia, kad vis daugiau studentų kasdien priversti derinti studijas su darbu, o vėlesniais studijų metais savo šeimas sukūrę studentai patiria dar didesnes įtampas, bandydami suderinti studijas, darbą ir šeimos gyvenimą.

Studentų prašyta bendrai įvertinti, ar Šiaulių universiteto studentams, turintiems šeimas, sukurtos palankios sąlygos studijuoti. Beveik kas antras studentas į šį klausimą atsakė neutraliai. Teigiami ir neigiami atsakymai pasiskirstė beveik tolygiai. Šis vertinimas labiausiai statistiškai reikšmingai susijęs su vaikų auginimo faktu ($p < 0,01$), t. y. tie studentai, kurie augina vaikus. Beveik dvigubai dažniau nei vaikų neturintys studentai nurodė, kad šeimas turintiems studentams mokymosi sąlygos yra nepalankios (34 proc. ir 20 proc.). Studijų formos ir studijų pakopos požymių įtaka šiems vertinimams nėra statistiškai reikšminga.

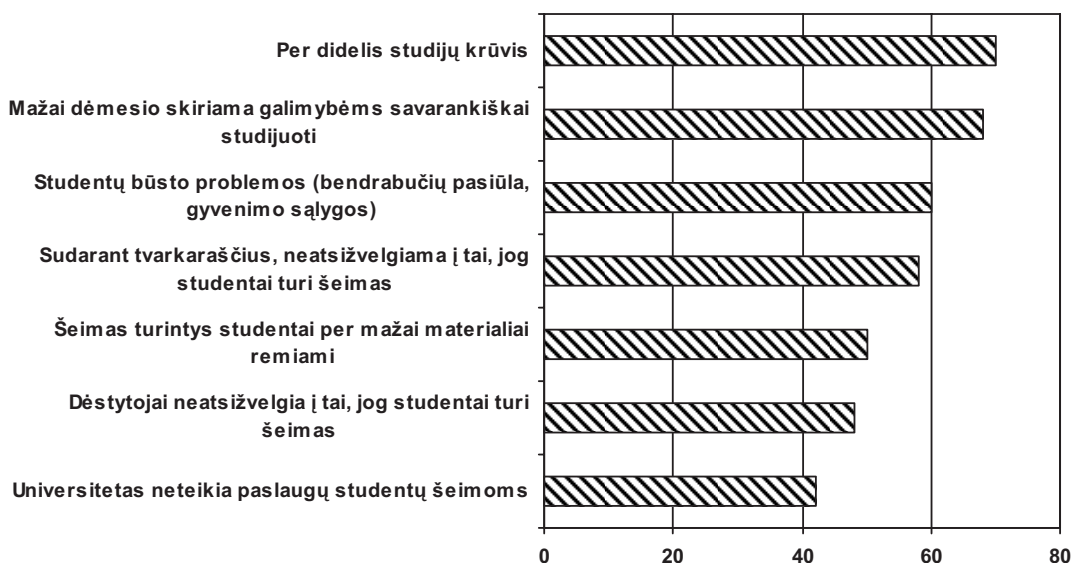

1 pav. Bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų ŠU vertinimas

Tyrimo metu studentų taip pat paprašyta įvertinti konkrečius studijų organizavimo aspektus, kurie

itin aktualūs šeimoms turintiems ir vaikus auginančioms studentams.

2 pav. Šeimas turinčių studentų konkrečių mokymosi sąlygų vertinimas (proc.)

Beveik trečdalis (32 proc.) apklausoje dalyvavusių studentų nurodo visas anksčiau minimas problemas esant labai aktualias arba aktualias. Dažniausia minimos ir aktualiausios problemos susijusios su per dideliu studijų krūviu ir mažomis galimybėmis studijuoti savarankiškai. Antrąją respondentų grupę vienija labiau specifinės, bet taip pat dažniau nei kas antram studentui būdingos problemos: būsto arba studijų tvarkaraščių, kurie dažnai nepalankūs šeimoms turintiems studentams. Be to, šeimas turintys studentai, pasak respondentų, per mažai materialiai remiami. Sąlyginai mažiausiai aktualios problemos yra šios: dėstytojai neatsižvelgia į tai, jog studentai turi šeimas, o universitetas neteikia paslaugų studentų šeimoms. Problemų aktualumą galima klasifikuoti ir kitokiu būdu. Pačios aktualiausios problemos (1–3 teiginiai) vis dėlto yra labiau universalios, praktiškai būdingos daugeliui universitete besimo-

kančių studentų (per didelis studijų krūvis, menkos galimybės studijuoti savarankiškai ir studentų būsto problemos). Tuo tarpu šeimas turinčių studentų problemos (4–7 teiginiai) vertinamos kaip sąlyginai mažiau aktualios. Sąlyginis pastarųjų problemų nuvertinimas gali būti siejamas su tradicine universiteto misijos samprata, kurioje universitetų socialinė atsakomybė ar jų socialinė dimensija nėra visiškai suvokta ir išsąmoninta. Tad paprasčiausiai nemanoma, kad universitetui turėtų rūpėti studentų ir dėstytojų asmeninio (šeiminio ar pilietinio) gyvenimo sritys.

Tolesnė analizė – gilinimasis, kaip mokymosi sąlygų vertinimas universitete susijęs su tokiais nepriklausomais kintamaisiais kaip studijų forma, studijų pakopa, vaikų auginimu, partnerio (ne)turėjimo faktų, pasitenkinimu studijomis Šiaulių universitete ir ekonominiu užimtumu studijų metais².

1 lentelė

Bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas ir nepriklausomų požymių koreliacinė analizė (Pirsono koreliacija)

	Studijų forma	Studijų pakopa	Vaikai	Vaikų amžius	Partneris	Pasitenkinimas studijomis ŠU	Dirba apmokamą darbą
Mokymosi sąlygų vertinimas	-0,28*	-0,19*	0,21**	–	–	-0,17*	–

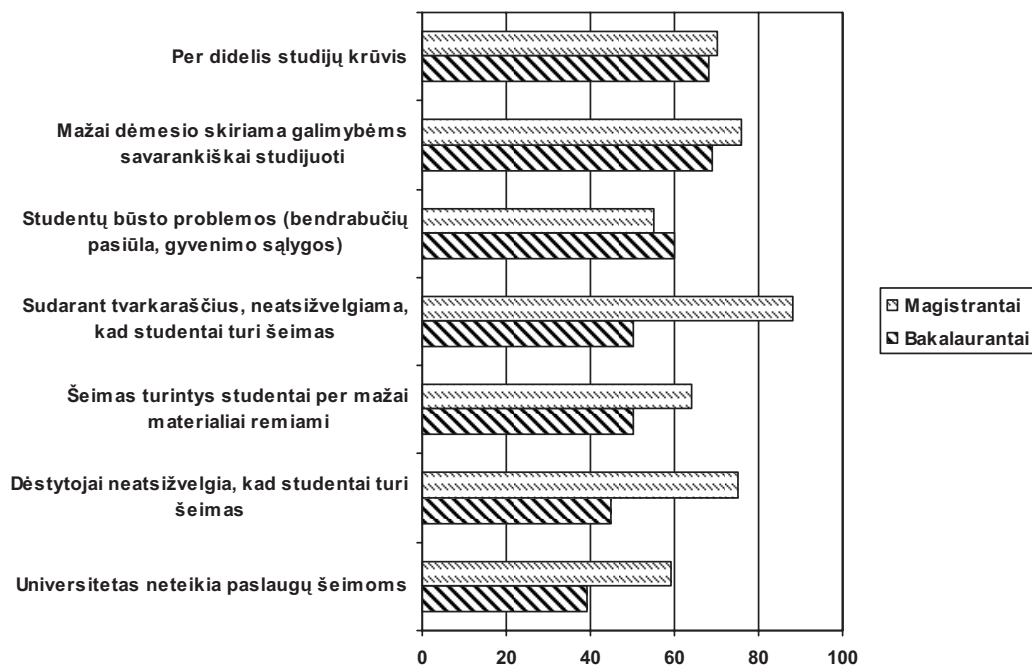
– – žymi, jog r nėra reikšmingas;

* – žymi reikšmingą koreliaciją, esant reikšmingumo lygmeniui, mažesniau už 0,05;

** – žymi reikšmingą koreliaciją, esant reikšmingumo lygmeniui, mažesniau už 0,01.

Analizuojant paaiškėjo, kad studijų forma ir šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas yra statistiškai reikšmingai susiję kintamieji. Pavyzdžiui, daugelis neakivaizdinių studijų studentų (86 proc.) ir 57 proc. vakarinių studijų programose besimokančių studentų, lyginant su 41 proc. dieninių studijų studentų, mano, kad dėstytojas neatsižvelgdamas į tai, jog studentai turi šeimas, jiems asmeniškai yra aktuali problema ($p < 0,05$). Kai, sudarant tvarkaraščius, neatsižvelgiama, jog studentai turi šeimas, 86 proc. vakarinių studijų studentų ir 76 proc. neakivaizdinių studijų studentų (53 proc. – dieninių studentų) taip pat mano esant aktuali problema ($p < 0,05$). Nuostata, kad universitetas neteikia paslaugų studentų šeimoms, ir studijų formos kintamasis taip pat statistiškai reikšmingai susiję ($p < 0,05$). 57 proc. vakarinių studijų studentų, lyginant su 40 proc. dieninių studijų programose besimokančiųjų, mano tai esant aktuali problema.

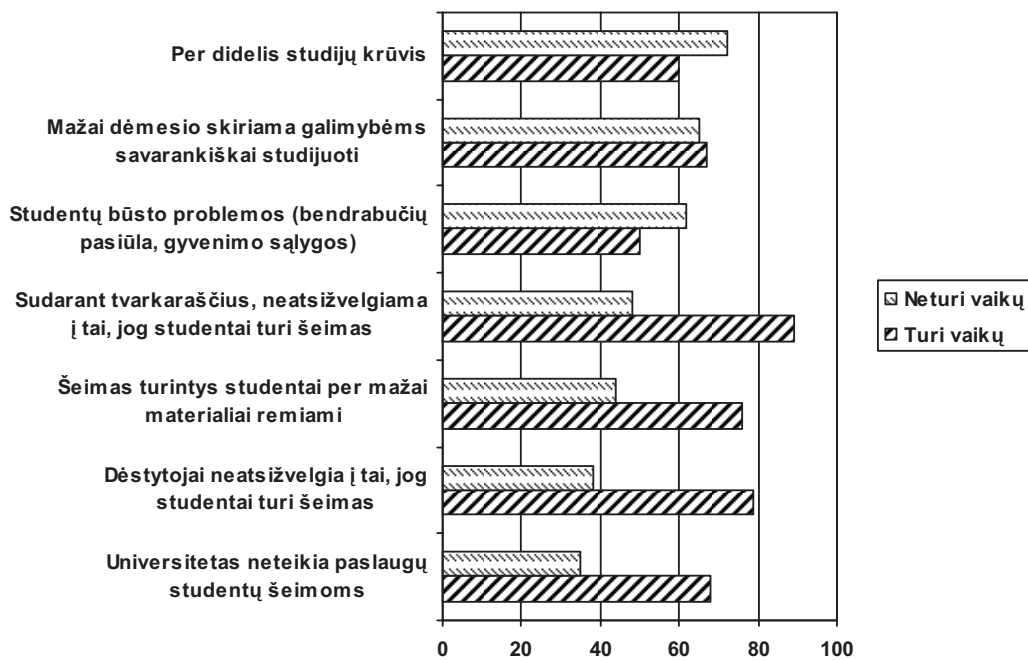
Kai kurios mokymosi sąlygas vertinančios nuostatos statistiškai reikšmingai koreliuoja ir su studijų pakopos požymiu. Svarbu atkreipti dėmesį, kad universalesnių su mokymosi sąlygomis susijusių problemų vertinimo priklausomybė nuo studijų pakopos nėra statistiškai reikšminga, t. y. per didelį studijų krūvį, neišnaudotas savarankiško studijavimo galimybės ir studentų būsto problemas aktualiomis laiko tiek bakalaurantai, tiek magistrantai³. Statistiškai reikšmingi skirtumai atsiranda, kai vertinamas šeimas turinčių studentų aktualesnės problemos. Sudarant tvarkaraščius neatsižvelgiama, jog studentai turi šeimas, aktuali problema laiko beveik dvigubai daugiau magistrantų (88 proc.) nei bakalaurantų (52 proc.). Magistrantams nei bakalaurantų studijų pakopos studentams aktualesnis dėstytojų neatsižvelgimas, jog studentai turi šeimas. Tik šiek tiek mažesnis šių tikslinių grupių skirtumas, vertinant universiteto teikiamos materialinės paramos ir kitų paslaugų aktualumą.

3 pav. Bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas pagal studijų pakopą (proc.)

Kaip matyti iš anksčiau pateiktų duomenų, studijų ir šeimos suderinimo problemos labiau aktualizuojamos magistrantų atsakymuose. Aukštesnėse studijų pakopose mokosi daugiau savo šeimas turinčių studentų (54 proc. magistrantų ir tik 17 proc. bakalaurantų nurodė auginantys vaikus⁴), kurie studijas priversti derinti su šeimos reikalais ir neretai – ekonominiu užimtumu.

Vaikų auginimas ir šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas – labiausiai statistiškai reikšmingai susiję požymiai. Kaip matyti iš 3 paveikslėlio, pirmųjų trijų problemų vertinimo skirtumai nėra tokie reikšmingi. Tačiau vaikus auginantys studentai (žr. 4 pav.) kur kas dažniau nei vaikus neturintys apklaustieji aktualizavo šeimas turinčiųjų studijų organizavimo ir paramos šeimoms problemas.

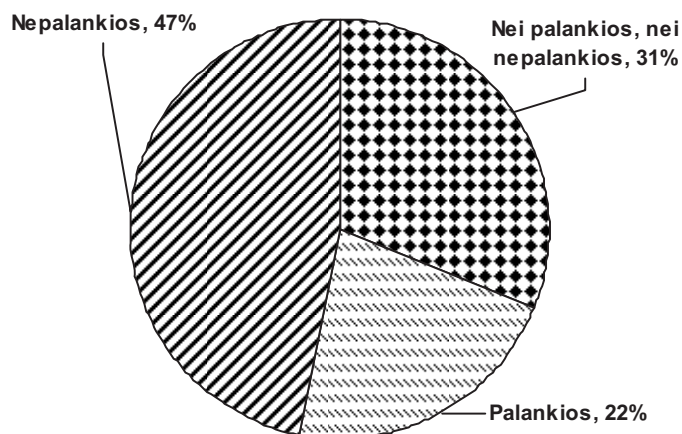
4 pav. Bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas pagal vaikų auginimo faktą (proc.)

Šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimo priklausomybė nuo pasitenkinimo studijomis taip pat yra statistiškai reikšminga. 37 proc. studentų nurodė, kad jie yra patenkinti savo studijomis Šiaulių universitete, beveik kas antras (51 proc.) neturi aiškios nuomonės. Likusieji 12 proc. savo studijomis universitete yra nepatenkinti. Koreliacinė analizė rodo (Pirsono koreliacijos koeficientas $r = 0,298$, $p < 0,01$), kad tie studentai, kurie bendrai yra labiau patenkinti savo studijomis Šiaulių universitete, reiškia mažiau kritišką požiūrį šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų aspektu. Tačiau tik

iš turimų duomenų negalima pasakyti, kas ir nuo ko šiame ryšyje priklauso. Todėl galima būtų sakyti ir taip: kuo palankiau tiriamieji vertina šeimas turintiems studentams sukurtas sąlygas studijuoti, tuo jie labiau patenkinti savo studijomis ŠU.

Tyrimo metu studentų taip pat prašyta įvertinti Šiaulių universitete esančias studijų ir darbo derinimo sąlygas. Palyginus 1 ir 5 paveikslus, akivaizdu, kad studentai daug kritiškiau vertina studijų ir darbo nei studijų ir šeimos derinimo sąlygas universitete.

2.2. Studijų ir darbo derinimo sąlygų ŠU vertinimas

5 pav. Studijų ir darbo derinimo ŠU vertinimas (proc.)

Beveik kas antras studentas mano, kad Šiaulių universitete nėra palankių sąlygų studijoms ir darbui derinti. Ši nuomonė nėra statistiškai reikšmin-

gai susijusi su studijų pakopos, formos ar studentų ekonominio užimtumo požymiais. Kritiškas vertinimas beveik tolygiai pasiskirstęs tarp įvairias studijų

formas ir pakopas pasirinkusių, taip pat apklausos metų dirbusių ir nedirbusių studentų. Tačiau tiesinės koreliacijos analizė rodo, kad studijų ir darbo derinimas universitete reikšmingai susijęs su pasitenkinimu studijomis (Pirsono koreliacijos koeficientas $r = 0,197$, $p < 0,05$). Tie studentai, kurie bendrai yra patenkinti savo studijomis Šiaulių universitete, reiškia mažiau kritišką požiūrį į Šiaulių universitete esančias studijų ir darbo vertinimo sąlygas, arba galima sakyti ir taip: kuo palankiau studentai vertina studijų ir darbo derinimo sąlygas universitete, tuo jie bendrai labiau patenkinti savo studijomis Šiaulių universitete. Apibendrinant galima teigti:

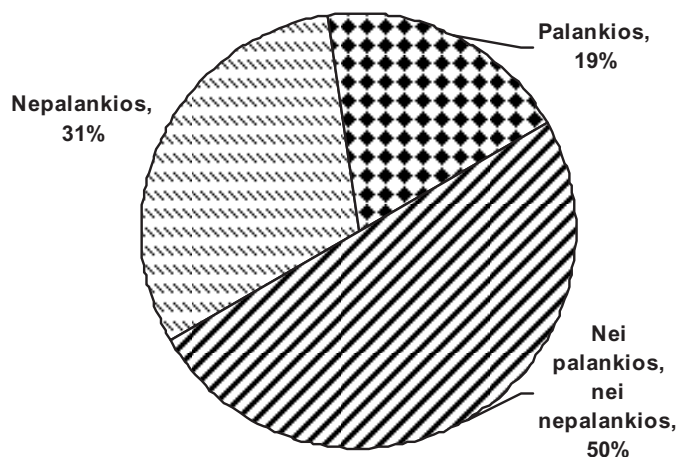
1. Šiaulių universiteto studentams pačios aktualiausias atrodo tos problemos, kurios yra labiau universalios, praktiškai būdingos daugeliui universitete besimokančių studentų (per didelis studijų krūvis, menkos galimybės studijuoti savarankiškai ir studentų būsto problemos). Šeimas turinčių studentų studijų sąlygos vertinamos kaip sąlyginai mažiau aktualios.
2. Kritiškas šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas labiausiai priklauso nuo studijų formos ir pakopos, vaikų (ne)turėjimo ir bendro pasitenkinimo studijomis universitete. Magistrantai, taip pat studentai, kurie mokosi neakivaizdinėse ar vakarinėse studijose, bei vaikus auginantys studentai kur kas dažniau nei kiti studentai akcentavo, kad, sudarant tvarkaraščius, neatsižvelgiama į tai, kad studentai turi šeimas. Jų nuomone, dėstytojai taip pat linkę tai ignoruoti, o universitetas neteikia paslaugų studentų šeimoms.
3. Akivaizdu, kad šių problemų aktualumo akcentavimą lemia asmeninė šeimas turinčių studentų patirtis. Jie studijas turi derinti su savo šeimos

gyvenimu ir neretai darbu. Turint galvoje tai, kad iš visos apklaustųjų imties 23 proc. studentų nurodė auginantys vaikus, vadinasi, studentų atstovybė ir universiteto administracijos darbuotojai turi suaktyvinti priemones, padedančias nors šiek tiek neutralizuoti studentų šeiminio gyvenimo ir studijų derinimo įtampas.

4. Studijų ir darbo derinimo sąlygos universitete vertinamos dar kritiškiau. Jeigu kas ketvirtas studentas kritiškai vertina šeimas turinčių studentų studijų sąlygas (beveik pusė apklaustųjų tai vertina neutraliai), tai beveik kas antras studentas studijų ir darbo derinimo sąlygas universitete vertina nepalankiai. Tiek studijų ir šeimos, tiek studijų ir darbo derinimo sąlygų vertinimas statistiškai reikšmingai susiję su studentų pasitenkinimu studijomis. Turint galvoje didėjančius studijų ekonomines sąnaudas, jaunų žmonių finansinės nepriklausomybės poreikį ir didėjančią konkurenciją dėl studentų pritraukimo į universitetus, įvairios lanksčios ir aktyviai taikomos studijų organizavimo formos galėtų būti aktyviau išnaudojamos patrauklaus universiteto įvaizdžiui kurti.

2.3. Studijų ir šeimos gyvenimo derinimo konfliktas ir jį lemiantys veiksniai

Kaip matyti iš anksčiau pateiktų duomenų, beveik kas antras Šiaulių universitete besimokantis studentas nurodo, kad tam tikri šeimas turinčių studentų studijų organizavimo aspektai (tvarkaraščių sudarymas, dėstytojų požiūris, kitos socialinės paslaugos) yra išties problemiški ir aktualūs. Studentų teirautasi, ar dažnai susikerta jų pačių studijų ir šeimos išsipareigojimai (kai dėl studijų nukenčia šeima arba dėl šeimos problemų nukenčia darbas).

6 pav. Studijų organizavimo–šeiminio gyvenimo konflikto dažnumas

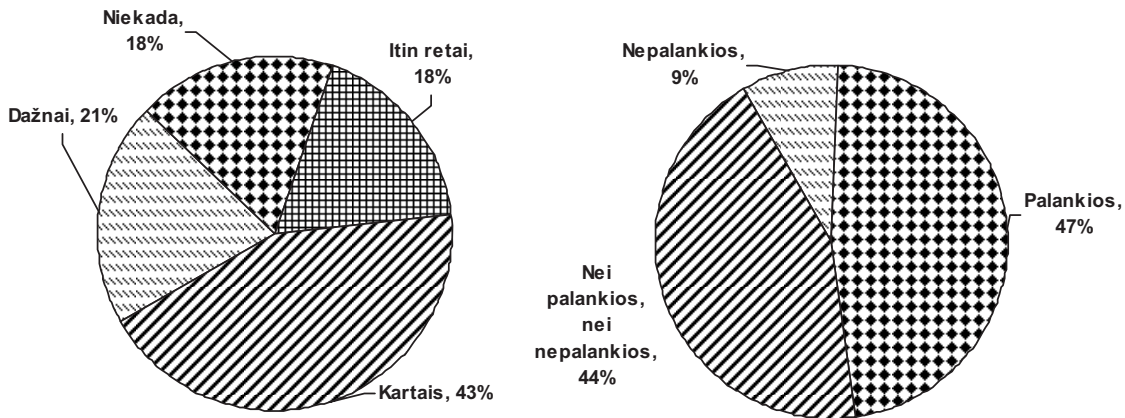
Kaip matyti iš 6 paveikslo, 21 proc. studentų nurodė, kad studijų ir šeimos išsipareigojimai susikerta

dažnai, dar 43 proc. nurodė, kad taip nutinka kartais. Po 18 proc. apklaustųjų mano, kad tai nutinka itin

retai arba niekada. Tolesnei analizei šis kintamasis buvo dichotomizuotas, t. y. į vieną grupę sujungti respondentai, kurie dažnai ar kartais patiria šeimos ir studijų derinimo konfliktą (64 proc.), į kitą grupę – jį patiriantys itin retai arba niekada (36 proc.). 18 proc. studentų nurodė, kad dėl konflikto dažniau nukenčia šeima, 27 proc. mano, kad nukenčia studij-

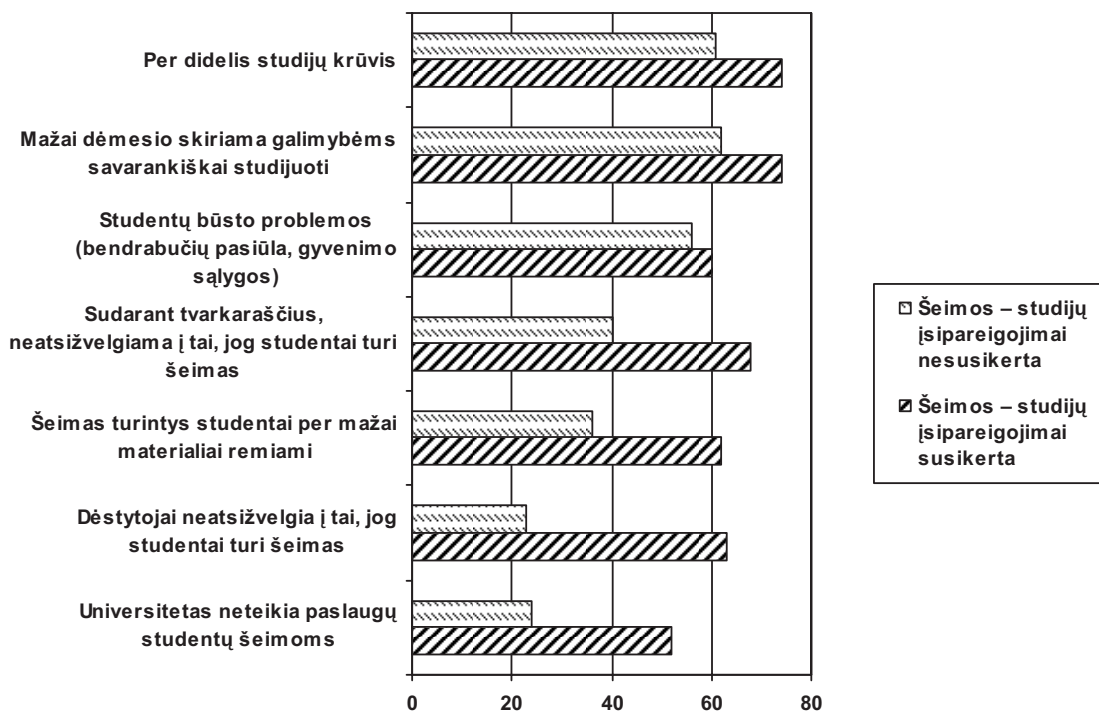
jos, daugiausia – 56 proc. – įsitikinusių, kad tiek šeima, tiek studijos nukenčia vienodai. Būtina atkreipti dėmesį, kad apklausoje dalyvavusių respondentų grupėje konfliktą patiriančiųjų dėstytojų dalis yra mažesnė (42 proc.) nei nepatiriančiųjų (58 proc.). Be to, studijų ir šeimos derinimas kur kas dažniau aktualizuojamas studentų nei dėstytojų.

7 pav. Bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų ŠU vertinimas pagal realiai patiriamą studijų–šeimos konfliktą

7 ir 8 paveiksluose pateikti duomenys rodo, kad tie, kurie asmeniškai patiria šeimos–studijų derinimo problemas, geriau kritiškiau vertina tiek bendras šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygas

Šiaulių universitete, tiek konkrečius studijų organizavimo aspektus bei universiteto paramos šeimas turintiems studentams priemones.

8 pav. Šeimas turinčių studentų konkrečių mokymosi sąlygų vertinimas pagal realiai patiriamą studijų–šeimos konfliktą (proc.)

Koreliacinė analizė rodo, kad studijų ir šeimos derinimo konfliktas pozityviai koreliuoja su studijų organizavimo problemų aktualizavimu (Pirsono koeficientas $r = 0,309$, $p < 0,01$), t. y. tie studentai, kurie patiria šeimos ir studijų derinimo konfliktą, dažniau pabrėžia šeimas turinčių studentų problemų aktualumą. Kita vertus, studijų organizavimo problemos stiprina konfliktą. Šeimos ir studijų išsipareigojimų konfliktą patiriantys studentai kur kas dažniau nei šio konflikto neįvardiję studentai akcentavo tokias problemas: dėstytojai neatsižvelgia į tai, jog studentai turi šeimas; sudarant tvarkaraščius, į tai taip pat neatsižvelgiama; universitetas neteikia paslaugų studentų šeimoms.

Toliau nagrinėjama, kiek konflikto patyrimas susijęs su respondentų studijų specifika, taip pat jų vertybinėmis ir šeimine bei ekonominio užimtumo padėtimi.

Šeimos–studijų konfliktas ir studijų specifika. Duomenų analizė rodo, kad studijų organizavimo–šeiminio gyvenimo konfliktą dažniau patiria neakivaizdinėse studijose besimokantys studentai. Dauguma (86 proc.) neakivaizdininkų ir 60 proc. dieninėse studijose besimokančiųjų nurodė, kad jų studijų ir šeimos išsipareigojimai susikerta dažnai arba kartais. 14 proc. neakivaizdinių studijų ir 40 proc. dieninių studijų studentų teigė, kad išsipareigojimai susikerta itin retai arba niekada.

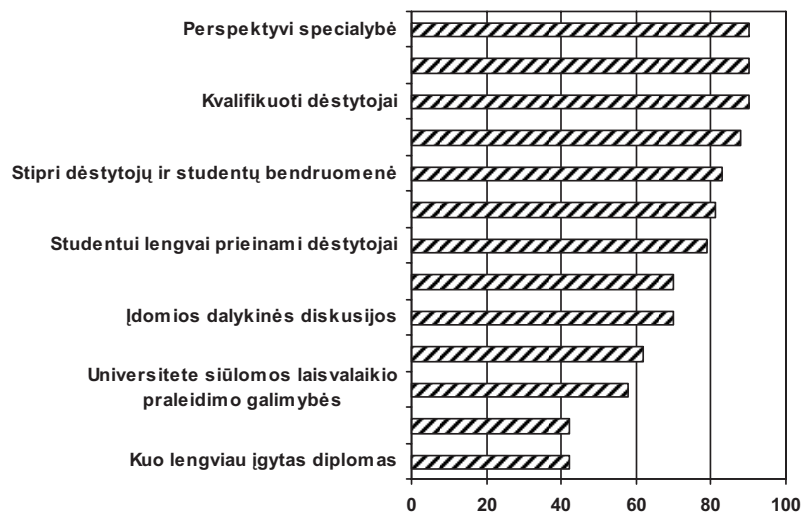
Vertinant atsakymų pasiskirstymą pagal studijų pakopas, išryškėja, kad magistrantai, dažniau nei bakalaurantai, nurodė patiriantys studijų ir šeimos išsipareigojimų derinimo sunkumų (atitinkamai 79 proc. ir 62 proc.).

Ši situacija gali būti sąlygota kelių veiksnių: pirma, neakivaizdinių studijų studentai ir magistrantai dažnai priversti savo studijas derinti ne tik su šeiminiu gyvenimu, bet ir su ekonominiu užimtumu, tad šių sričių derinimas gali tapti itin intensyvi ir aktuali problema. Antra, apklaustųjų neakivaizdininkų grupėje, lyginant su dieniniais studentais, yra beveik 5 kartus daugiau respondentų, auginančių vaikus (magistrantų 3 kartus daugiau nei bakalaurantų). Vaikų auginimas yra itin statistiškai reikšmingas konflikto požymis.

Šeimos–studijų konfliktas ir studentiško gyvenimo vertybės. Paprašyti įvertinti, kiek asmeniškai svarbios tam tikros studentiško gyvenimo vertybės ir studijų organizavimo aspektai, daugiausia studentų kaip itin svarbius dalykus išskyrė specialybės perspektyvumą (95 proc.), galimybę naudotis naujausia dalykine informacija (94 proc.), dėstytojų kvalifikacijos svarbą (93 proc.) ir finansinę paramą studentams (91 proc.). Šiek tiek rečiau paminėti, bet taip pat svarbūs yra šie akademinio bendruomeniškumo aspektai: stipri dėstytojų ir studentų bendruomenė (83 proc.), puiki grupė (81 proc.), dėstytojų prieinamumas studentams (79 proc.), įdomios dalykinės diskusijos (71 proc.). Šių nuostatų vertinimas pagal studijų pakopos požymį iš esmės nėra reikšmingas, tik vienu atveju bakalaurų studijų studentai (81 proc.) dažniau nei magistrantai (61 proc.) akcentavo studentui lengvai prieinamų dėstytojų poreikį ($p < 0,05$). Studijų formos kintamasis statistiškai labiau reikšmingas vertinant studentiško gyvenimo vertybinių nuostatų pasiskirstymą. Dieninių studijų studentai dažniau nei neakivaizdininkai pabrėžė kvalifikuotų ir lengvai studentams prieinamų dėstytojų poreikį, studentiško gyvenimo linksmybes ir laisvalaikio praleidimo galimybes universitete.

Tolesnei analizei tikslinga nagrinėti, kaip studentų vertybinės nuostatos yra susijusios su tokiais požymiais kaip šeimos ir studijų išsipareigojimų konflikto patirtis, pasitenkinimu studijomis ir mokymosi sąlygų Šiaulių universitete vertinimu bei vaikų auginimu.

Viena tyrime tikrintų hipotezių – studentų šeimos ir studijų derinimo konflikto patirtis – susijusi su studentiško gyvenimo vertybėmis. Siekta išsiaiškinti, ar 9 paveiksle pateiktų vertybinių nuostatų sureikšminimas yra susijęs su studentų patiriamu studijų ir šeiminio gyvenimo konfliktu. Koreliacinė analizė rodo, kad daugelis teiginių nėra statistiškai reikšmingai susiję su studijų ir šeimos išsipareigojimų derinimo konfliktu. Tik konflikto nepatiriantys studentai mažiausiai sureikšmina poreikį kuo lengviau įgyti studijų baigimo diplomą ($r = 206$, $p < 0,01$).

9 pav. Studentiško (studijų) gyvenimo vertybės (proc.)

Studentų vertybinės nuostatos ir jų pasitenkinimas studijomis, vertybinių nuostatų ir šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų vertinimas taip pat nėra statistiškai reikšmingai susiję požymiai. Tokius rezultatus lemia tai, kad vertybinių nuostatų skalėje atsakymai pasiskirstė labai vienpusiškai, t. y. nemažai apklaustųjų (nepriklausomai nuo jų kitų charakteristikų) daugelį požymių vertina tik kaip labai svarbius ir svarbius.

Studentiško gyvenimo vertybinių nuostatų priklausomybė nuo vaikų turėjimo fakto reikšminga tik iš dalies. Analizės eigoje taip pat paaiškėjo, kad vaikus auginantys studentai labiau nei jų neturintys respondentai sureiškina puikios grupės poreikį ($r = 0,157$, $p < 0,05$), studentiško gyvenimo linkmybes ($r = 0,295$, $p < 0,01$), laisvalaikio praleidimo galimybes universitete ($r = 0,381$, $p < 0,01$) ir kokybiškų bendrabučių svarbą ($r = 0,245$, $p < 0,01$). Vaikų auginimas praturtina žmonių kasdienybę įvairiapusės veiklos, kurią studentai siekia realizuoti ir už šeimos ribų, poreikiu.

Šeimos–studijų konfliktas ir šeimos bei ekonominio užimtumo charakteristikos. Visi vaikus auginantys studentai ($N = 38$) nurodė, kad jų šeimos ir studijų išsipareigojimai susikerta dažnai (60 proc.) arba kartais (40 proc.). Beveik trečdalis jų mano, kad dėl to nukenčia šeima, tiek pat – nukenčia studijos, o likusieji (42 proc.) nurodė, kad abi sritys nukenčia vienodai. Vaikų neauginantys studentai konflikto žalą šeimai vertina dvigubai rečiau. Dažnai konfliktą patiriančiųjų didėja mažėjant vaiko amžiui. Iš vaikų neauginančių studentų tik beveik kas antras (53 proc.) nurodė dažnai arba kartais patiriantis konfliktą. Konflikto patirtis taip pat statistiškai reikšmingai priklauso nuo to, ar studentai turi partnerį, ar ne. Dauguma (86 proc.) partnerių turinčių studentų, lyginant su 43 proc. jo neturinčiais studentais, nurodė konfliktą patiriantys dažnai arba kartais.

Viena šiam kiekybiniam tyrimui keltų hipotezių teigė, kad *šeimos ir studijų išsipareigojimų derinimo konflikto intensyvumas priklauso nuo santykių šeimoje kokybės*. Kitaip tariant, subjektyvus tarpusavio pasitenkinimas santykiais gali lemti mažesnes šeimos ir studijų derinimo įtampas. Šeimos, kuriose partneriai patenkinti tarpusavio santykiais, rečiau patirs studijų ir šeimos išsipareigojimų konfliktą. Į klausimyną buvo įtraukta šeimos santykių kokybės 8 teiginių skalė. Statistinės analizės galimybes riboja itin maža partnerius turinčių studentų imtis ($N = 79$). Santykių kokybės skalės pagrindu buvo suformuotas agreguotas indeksinis kintamasis, kuris jungia šešis tarpusavyje labiausiai koreliuojančius teiginius. Jis fiksuoja „vidutiniškus santykius“ (pirmas klasteris, kuris jungia neutralius „nei taip, nei ne“ ir „nesutinku“ teiginių vertinimus) arba „kokybiškus santykius“ (antrasis klasteris jungia pozityvius teiginių vertinimus). Jei respondentas neutraliai arba neigiamai vertino teiginius: „Mūsų tarpusavio santykiai klostosi sėkmingai“; „Esu patenkinta(-as), kaip mes skirstomės namų ruošos darbus“; „Jei kyla problemų su studijomis, galiu būti ramus(-i), kad partneris(-ė) gerai pasirūpins vaikais ir namais“; „Man patinka, kaip mes skirstomės vaikų auklėjimo ir priežiūros darbus“; „Dažnai pasitariame, kaip geriau abiem derinti šeimos ir studijų bei darbo reiklaus“; „Mano partneris puikiai supranta ir užjaučia mane, nepriklausomai nuo mano nuotaikos“, jo tarpusavio santykių indeksas įgyja reikšmę „vidutiniški santykiai“. Jei respondentas visus minėtus teiginius vertino pozityviai, jo tarpusavio santykių indeksas įgijo reikšmę „kokybiški santykiai“. 52 proc. apklaustųjų tarpusavio santykiai yra „vidutiniški“, 48 proc. – „kokybiški“.

Atlikus koreliacinę analizę paaiškėjo, kad šeimos ir studijų derinimo konfliktas ir santykių kokybė nėra statistiškai reikšmingai susiję. Konflikto

nepatiriantys studentai tik šiek tiek pozityviau vertino savo partnerystės santykių kokybę. Ši hipotezė nepasitvirtino ir dėstytojų atveju.

Kaip teigiama dėstytojų duomenų analizės išvadoje, išties sunku pasakyti, kiek hipotezės atmetimas susijęs su maža tyrimo imtimi ir tyrimo nereprezentatyvumu, o kiek tai atspindi realią padėtį.

Respondentų studijų ir šeimos išpareigojimų derinimo įtampų analizėje išryškėjo dar vienas statistiškai reikšmingas požymis – tai studentų ekonominis užimtumas. 77 proc. dirbančių studentų (ir 60 proc. nedirbančių studentų) nurodė, kad jie dažnai arba kartais patiria konfliktą. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad tarp nedirbančių studentų net 27 proc. apklaustųjų (ir tik 8 proc. dirbančių studentų) nurodė niekada tokio konflikto nepatiriantys.

Apibendrinant Šiaulių universiteto studentų studijų organizavimo–šeiminio gyvenimo patiriamą konfliktą bei jam įtaką darančius veiksnius, galima teigti:

1. Šeimos išpareigojimų ir studijų organizavimo konfliktą dažniau ar rečiau patiria 64 proc. respondentų (dažniausia neakivaizdinėse ir magistrantūros studijose besimokantys studentai). Jo nepatiria arba patiria itin retai 36 proc. apklaustųjų. Studijų ir šeimos derinimas kur kas dažniau aktualizuojamas studentų nei dėstytojų.
2. Vaikų auginimas yra itin reikšmingas studijų ir šeimos išpareigojimų konflikto požymis. Tie respondentai, kurie augina vaikus, gerokai dažniau patiria vaidmenų derinimo konfliktą. Dažnai patiriančiųjų konfliktą dalis didėja mažėjant vaiko amžiui.
3. Respondentų studijų ir šeimos išpareigojimų derinimo įtampų analizėje taip pat reikšmingas studentų ekonominio užimtumo požymis. 77 proc. apklaustos metu dirbusių studentų nurodė, kad jie dažnai arba kartais patiria konfliktą.
4. Studentai, kurie asmeniškai patiria šeimos–studijų derinimo problemas, gerokai kritiškiau vertina šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygas Šiaulių universitete bei universiteto paramos tokiems studentams priemones. Kita vertus, šios studijų organizavimo problemos taip pat sustiprina vaidmenų derinimo konfliktą.

2.4. Studijų ir šeimos gyvenimo derinimas: pasekmės ir individualių bei socialinių išteklių naudojimas

Šeimas sukūrusių ir vaikus auginančių studentų gyvenimo realybė reikalauja naujų būdų studijų ir šeimos gyvenimo išpareigojimams reguliuoti bei vaikų priežiūros pareigomis namuose dalytis. Būdami, kuriais tvarkomas studijų ir vaikų priežiūros santykis, veikia ne tik studentų mokymosi pasiekimus ir pasitenkinimą studijomis, bet ir tarpasmeninių santykių kokybę šeimoje. Jei studijas ir vaikų

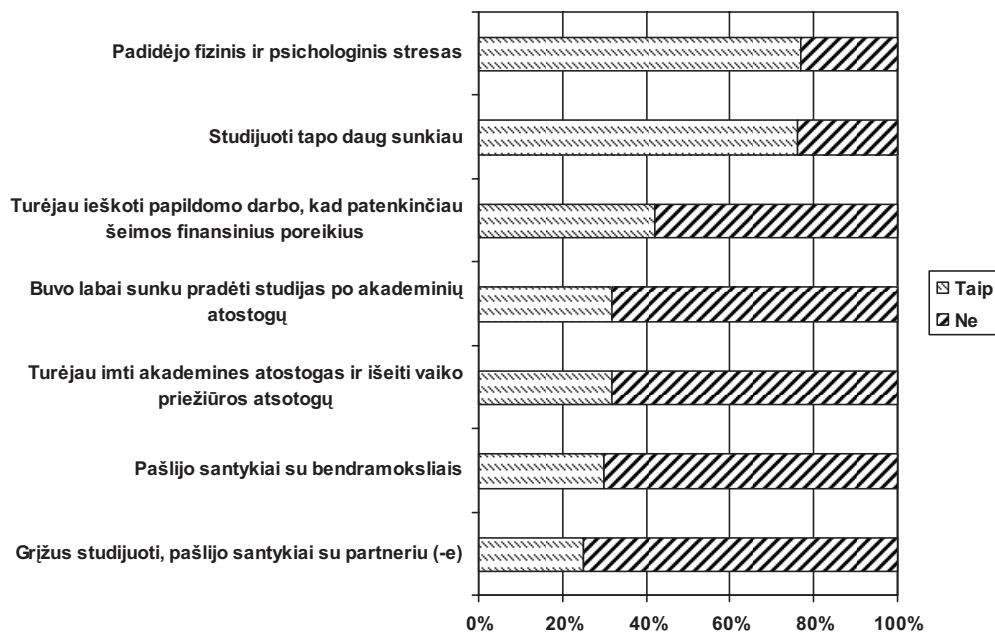
priežiūrą (neretai dar ir apmokamą darbą) suderinti sunku, studentai neretai atsiduria tokioje padėtyje, kai jiems reikia pasirinkti arba viena, arba kita. Tikėtina, kad siekiantys įgyvendinti ir viena, ir kita, bet tam tikros socialinės paramos (formalios ir neformalios) patirs įvairių įtampų, dėl kurių gali nukentėti studijų kokybė ir santykiai šeimoje.

Studijų ir šeimos gyvenimo konfliktų sprendimas yra dinamiškas ir tęstinis procesas, kuriame dažniausia pasitelkiami individualūs ar šeimos ištekčiai, todėl konflikto pasekmės labiausiai pajunta individas ir jo arba jos šeima. Šiandien, plačiai diskutuojant apie šeimų bei studijų kokybės problemas, derėtų visgi pripažinti, kad organizacija ir valstybė taip pat turėtų prisiimti atsakomybę už šeimai draugiškos studijų ir darbo aplinkos kūrimą, kuri yra svarbi studijų kokybės, šeimos santykių ir galų gale – darnios visuomenės raidos prielaida.

Siekiant geriau suprasti viešo (studijų ar apmokamo darbo) ir privataus gyvenimo derinimo reiškinį, reikia atkreipti dėmesį ir į lytiškumo dimensiją. Kapitalizmo ir industrializacijos procesų kontekste, vykstant viešosios ir privačios sferų atsiskyrimui, moteris „natūraliai“ susaistoma su privačia sfera ir namų ūkio bei vaikų priežiūros vaidmenimis. Nors atskirų sferų doktrina išskiria skirtingas lyčių veiklos formas ir vaidmenis privačioje bei viešojoje sferose, tačiau istoriniai tyrimai rodo, kad vyrų ir moterų veikla niekada nebuvo taip aiškiai atskirta. Lietuvos kontekste moteris niekada nebuvo visiškai išstumtos iš viešosios sferos (šiandien tarp besimokančiųjų aukštosiose mokyklose beveik 60 proc. sudaro merginos, o moterų ir vyrų užimtumas darbo rinkoje yra labai panašus). Tačiau moterų dalyvavimas viešajame gyvenime, taip pat kaip ir jų vaidmuo privačioje (namų) sferoje, yra veikiamas patriarchalinių visuomenės nuostatų ir praktikos, kurios sukuria *dvigubą* moters egzistavimą (sunkiai suderinamus vaidmenis šeimoje ir viešojoje sferoje), o vyrus iš esmės išlaisvina nuo tokio krūvio. Kaip rodo įvairių tyrimų duomenys, šis konfliktas moteriai itin sustiprėja gimus kūdikiui. Moteris tuomet yra priverstos derinti apmokamo darbo ir globos vaidmenis, vyrai dėl padidėjusių šeimos finansinių poreikių stengiasi dar labiau įsitvirtinti darbo rinkoje. Šio tyrimo kontekste lytiškumo dimensijos analizė labai sudėtinga, kadangi daugiausia apklaustųjų studentų (86 proc.) sudaro merginos.

Toliau analizuojami tik tie duomenys, kuriuos pateikė vaikus auginantys ir partnerių turintys studentai. Tyrimu buvo siekiama nustatyti, kokias individualias pasekmes lėmė vaikų auginimas ir priežiūra per praėjusius 2 metus iki apklaustos atlikimo, koks šių pasekmių ir vaikų amžiaus bei jų skaičiaus ryšys, kaip šios pasekmės susijusios su santykių šeimoje kokybe (žr. 10 pav.).

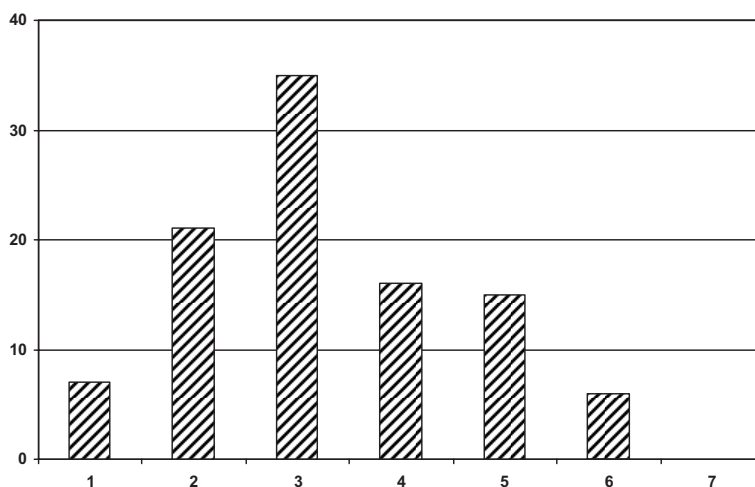

10 pav. Tėvystės ir studijų derinimo pasekmės, su kuriomis per praėjusius dvejus metus susidūrė vaikus auginantys studentai

Dauguma vaikus auginančių studentų nurodė, kad dėl su vaikų auginimu ir priežiūra susijusių rūpesčių per praėjusius dvejus metus jiems teko patirti padidėjusį fizinį ir psichologinį stresą (76 proc.), o sąlygos studijuoti pasunkėjo (74 proc.). Beveik pusė vaikus auginančių studentų (43 proc.) nurodė, kad jie turėjo ieškoti papildomo darbo, kad patenkintų padidėjusius šeimos finansinius poreikius. Trečdalis studentų turėjo imti akademinės atostogas ir išeiti vaiko priežiūros atostogų, po to buvo sunku sugrįžti studijuoti. Kas ketvirtas studentas nurodė pašlijusius santykius su bendramoksliais ir partneriu šeimoje. Dėstytojai šias pasekmes nurodė rečiau nei studentai. Turint galvoje studentų amžių, jų padėtį universiteto hierarchinėje sistemoje ir kol kas nepastovų bei trapų santykį su darbo rinka, studento

padėtis pati savaime yra pažeidžiama, jau nekalbant apie išsipareigojimus šeimai ir vaikų priežiūrą.

Atsakymų pasiskirstymo pagal lytį analizė atskleidė, kad iš visų studentų, nurodžiusių vaikų auginimo pasekmes studijoms (N = 34), 32 buvo moterys ir tik 2 vyrai. Akademinėmis atostogomis dėl vaikų priežiūros pasinaudojo vos vienas vyras (11 moterų), tik merginos nurodė, kad po akademinų atostogų patyrė sunkumų integruotis į studijų procesą universitete. Tik merginos patyrė padidėjusį fizinį ir psichologinį stresą, joms pasidarė daug sunkiau studijuoti. Jeigu padidėjusių finansinių poreikių naštą tradiciškai stipriau jaučia vyrai, šiam tyrime tik 1 vaikinys ir 14 merginų nurodė, kad jie turėjo ieškoti papildomo darbo, kad pragyventų (žr. 11 pav.).

11 pav. Vaikų priežiūros pasekmių studijoms kiekybinė išraiška
Nurodytų pasekmių skaičius ir jų procentinė dalis

Iš 11 paveikslu matyti, kad beveik trečdalis vaikus auginančių studentų nurodė net tris pasekmes, kurias lėmė vaikų auginimas ir priežiūra per praėjusius 2 metus. Beveik kas šešta studentė išvardija keturias ir netgi penkias pasekmes, atskleidžiančias itin intensyvų šeimos ir studijų derinimo konfliktą. Dažniausia paminėtos pasekmės yra susijusios su padidėjusiu fiziniu ir psichologiniu stresu darbe bei gerokai sunkesnėmis sąlygomis studijuoti auginant mažus vaikus.

Duomenų analizę pagal vaikų skaičių studentų šeimose apsunkina itin maža vaikų auginančių studentų imtis. Iš 34 vaikus auginančių studentų 25 apklaustieji studentai augina vieną vaiką, 9 respondentai – du vaikus. Iš visų po vieną vaiką auginančių studentų beveik kas antras nurodė patiriantis tris konflikto pasekmes. Po du vaikus auginančių studentų atsakymai pasekmių skalėje nuo 1 iki 7 pasiskirstė tolygiai. Vaiko amžiaus požymis irgi nėra statistiškai reikšmingas. Tik pastebėta, kad iki 3 metų vaikus auginantys studentai buvo linkę nurodyti daugiau pasekmių nei du vaikus auginantys respondentai.

Dėl mažos vaikų auginančių studentų imties sunku vertinti, kaip konflikto pasekmės susijusios su studentų ir jų partnerių šeimos santykių kokybe, kaip jie vertina mokymosi sąlygas universitete. Galima paminėti tik kelis statistiškai reikšmingus ryšius ($p < 0,05$). Tie respondentai, kuriems sunku pradėti studijas po akademinį atostogų (lyginant su tais, kuriems atostogos sunkumų nesukėlė), rečiau nurodė, kad jų ir jų partnerių tarpusavio santykiai šeimoje klostosi sėkmingai. Studentams, kurie su partneriu dažnai aptaria, kaip geriau abiem derinti šeimos, studijų ir darbo reikalus, ne taip sunku pradėti studijas po akademinį atostogų. Studentai, kurie turėjo ieškoti papildomo darbo, kad patenkintų šeimos finansinius poreikius, rečiau tardavosi su partneriu, kaip geriau derinti šeimos, studijų ir darbo reikalus. Iš tų, kurie dažnai tarpusavyje tariaisi dėl šeimos ir studijų derinimo klausimų, dauguma nesutiko, kad grįžus studijuoti po akademinį atostogų pašlijo jų santykiai su partneriu(-e). Apibendrinant galima teigti, kad šie statistiškai reikšmingi ryšiai dar nenurodo ryšio krypties, būtent, kas ką lemia. Tarpusavio santykių dėmė šeimoje padeda švelninti iš šeimos ir studijų išpareigojimų konflikto kylančias įtampas (arba priešingai), o šios įtampas lemia tarpasmeninių santykių kokybę.

Konflikto pasekmių ir mokymosi sąlygų Šiaulių universitete vertinimas rodo, kad tie studentai, kurie patiria nuo 3 iki 5 konflikto pasekmių (tokių studentų yra 67 proc.), studentų mokymosi sąlygas universitete vertina kaip labai aktualias arba aktualias.

Derindami šeimos ir studijų išpareigojimus studentai gali pasinaudoti įvairiais ištekliais, pvz., šeimos narių ar giminaičių pagalba pirkti valstybines ar privačias vaiko priežiūros paslaugas, pasinaudoti vaiko priežiūros atostogų teise. 32 proc. vaikus auginančių studentų nurodė, kad jos išėjo vaiko priežiūros atostogų. Studentai taip pat dažnai kreipiasi pagalbos ir į artimiausią socialinį tinklą. Paklausti, su kuo dažniausiai palieka savo vaiką(-us), kai studijuoja, 42 proc. nurodė su tėvus, uošvius ar kitus giminaičius, 29 proc. – partnerį, 18 proc. – samdytą auklę, 8 proc. – lopšelio, darželio paslaugas, 3 proc. – bendrabučio draugus, kaimynus. Kaip matyti, studentai, taip pat kaip ir universiteto darbuotojai, dažniausia dėl su vaikų priežiūra susijusių rūpesčių kreipiasi į artimiausius šeimos narius, rečiau naudojasi išorinėmis valstybės ar privačių institucijų teikiamomis vaikų priežiūros paslaugomis. Tokias tendencijas lemia ir tai, kad studentai neretai augina jaunesnius nei 3 metų vaikus, kuriems valstybė kol kas negali garantuoti kokybiškų ir visiems prieinamų paslaugų.

Apibendrinant galima teigti:

1. Dažniausios studijų ir šeiminių išpareigojimų derinimo pasekmės, kurias patiria vaikus auginantys studentai, yra padidėjęs fizinis ir psichologinis stresas bei sunkesnės sąlygos dalyvauti studijų procese. Beveik trečdalis vaikus auginančių studentų nurodė net tris pasekmes, kurias lėmė vaikų auginimas ir priežiūra per praėjusius 2 metus studijų procesui. Didžiausią šių pasekmių krūvį patyrė studentės motinos.
2. Beveik pusė vaikus auginančių studentų taip pat nurodė, kad jie turėjo ieškoti papildomo darbo, kad patenkintų padidėjusius šeimos finansinius poreikius. Ši ir anksčiau minėtos pasekmės tarpusavyje reikšmingai susijusios, nes darbo, studijų ir šeimos derinimo įtampas veikia studentų fizinę ir psichologinę savijautą.
3. Konflikto pasekmės susijusios su studentų ir jų partnerių šeimos santykių kokybe bei šeimas turinčių studentų mokymosi sąlygų universitete vertinimu. Tarpusavio santykių dėmė šeimoje padeda mažinti iš šeimos ir studijų išpareigojimų konflikto kylančias įtampas (arba priešingai). Šios įtampas savo ruožtu lemia tarpasmeninių santykių kokybę.
4. Šeimos ir studijų konflikto pasekmės išgyvenantys studentai bendrąsias mokymosi sąlygas Šiaulių universitete vertina kaip labai aktualias arba aktualias.

Siekdami efektyviau derinti šeimos ir studijų išpareigojimus, du trečdaliai vaikus auginančių studentų naudojami artimiausių šeimos narių (neformalaus socialinio tinklo) pagalba.

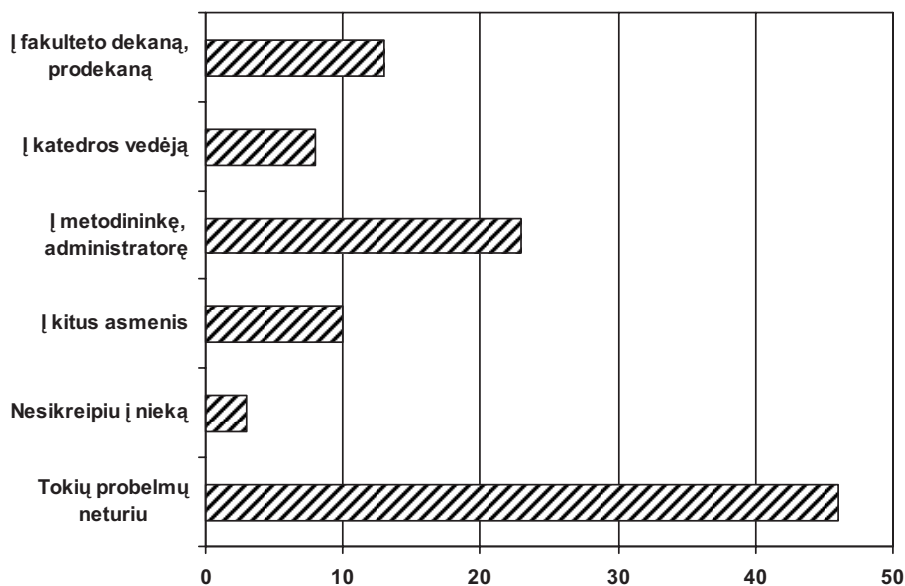
2.5. Šeimos ir studijų derinimo priemonės: neformalūs ir formalūs ištekliai

Organizacijos formalųjų ir neformaliųjų šeimos ir darbo derinimo išteklių apibrėžimai pateikti ankstesniame skyriuje. Kaip rodo kiti Šiaulių universiteto vykdomo projekto „Šeimos planeta“ tyrimai, formalieji ištekliai šioje organizacijoje (kaip ir kituose Lietuvos universitetuose) arba neegzistuoja, arba jie yra silpnai įgyvendinami. Dažniausia pasitikima neformalioji (valstybės ar organizacijos lygiu teisiškai neregamentuotomis) priemonėmis, kylančiomis iš tarpasmeninių susitarimų su dėstytojais / universiteto administracija ar studijų organizavimo specifikos. Neformalūs ištekliai daugeliu atvejų gali būti lankstesni, lengviau prieinami ir greičiau gaunami. Kita vertus, jie yra nepastovūs, priklausantys nuo galią turinčiųjų priimti sprendimus geros valios, norų, nuotaikos ir sudaro prielaidas diskriminacijos bei nevienodų galimybių praktikai įsigalėti organizacijoje.

Kadangi formalųjų išteklių analizei šiame ty-

rime neskirta daug dėmesio (turint galvoje, kad formalųjų priemonių, padedančių studentams derinti šeimos ir darbo išpareigojimus, arba trūksta, arba jų įgyvendinimas universitetuose yra silpnai vykdomas), šiame poskyryje daugiausia dėmesio skirta neformaliųjų priemonių analizei, aptariami Šiaulių universitete vykdomo projekto „Šeimos planeta“ diegiamų novatoriškų formalųjų priemonių vertinimai. Reikia atsižvelgti į tai, kad šios novatoriškos priemonės diegiamos Šiaulių universitete sąlyginai trumpai.

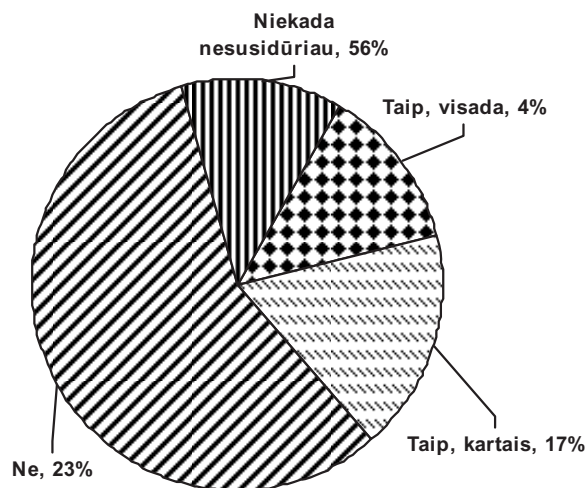
Neformalios šeimos ir studijų derinimo priemonės. Paklausti, į ką studentai dažniausia kreipiasi, kai jiems kyla studijų ir šeimos rūpesčių derinimo problemų, 46 proc. nurodė, kad tokių problemų neturi. Beveik kas ketvirtas studentas (23 proc.) kreipiasi į metodininę ar padalinio administratorę, 13 proc. – į fakulteto dekaną ar prodekaną, 10 proc. – į kitus asmenis (dažniausia kurso draugus ir dėstytojus) (žr. 12 pav.).

12 pav. Studentų nurodyti galimi paramos subjektai (proc.)

Priešingai nei apklausoje dalyvavę darbuotojai, studentai jų katedros vedėjų paramą šeimas turintiems studentams vertino labai atsargiai. Studentų klausta, ar jų katedros vedėjas atsižvelgia į studentų šeimos problemas (pvz., sutinka keisti paskaitų tvarkaraščius, leidžia daugiau studijuoti savarankiškai ir pan.). 56 proc. respondentų nurodė su tuo niekada nesusidūrė, todėl negalintys vertinti. Kita vertus,

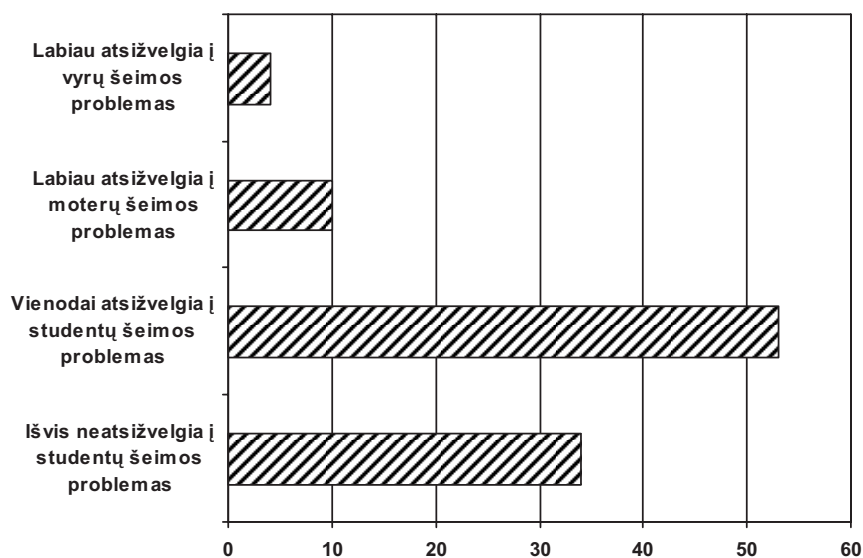
beveik kas ketvirtas apklaustasis (23 proc.) nurodė, kad katedros vedėjas į studentų šeimos problemas neatsižvelgia. Tai studentų požiūrį matuojantis klausimas. Jis nebūtinai atspindi jų asmeninį patyrimą, tačiau, nepaisant to, aiškiai atskleidžia, kad situacija naudotis formalioji ar neformalioji šeimos ir studijų derinimo priemonėmis organizacijoje studentams nėra palanki (žr. 13 pav.).

13 pav. Studentų nuomonė apie jų katedrų vedėjų požiūrį į studentų šeimos problemas

Studentų nuomonę apie nepalankų katedros vedėjo požiūrį šeimas turinčių studentų atžvilgiu taip pat atspindi duomenys, pateikti 14 paveiksle. Paprašyti išreikšti savo nuomonę apie katedros vedėjo po-

žiūrį į šeimos studentų problemas lyčių aspektu, studentai buvo dar griežtesni (34 proc. studentų nurodė, kad jų padalinio vadovas iš viso neatsižvelgia į studentų šeimos problemas).

14 pav. Studentų nuomonė apie jų katedrų vedėjų požiūrį į studentų šeimos problemas lyties aspektu (proc.)

Studentų nuomonė apie jų padalinių vadovų požiūrį statistiškai reikšmingai susijusi su vaikų auginimo faktu ir studentų ekonominiu užimtumu. 57 proc. vaikus auginančių studentų (lyginant su 28 proc. vaikų neturinčių studentų) mano, kad jų katedros vedėjas iš viso neatsižvelgia į studentų šeimos problemas ($p < 0,01$). Beveik trečdalis (31 proc.) apmokamą darbą dirbusių studentų taip pat nurodė, kad jų padalinio vedėjo požiūris šeimą turinčių studentų atžvilgiu yra nepalankus (lyginant su 13 proc. tyrimo metu nedirbusių studentų nuomone). Koreliacinė analizė rodo itin stiprų ryšį tarp

studentų studijų ir šeimos konflikto patirties bei jų požiūrio į katedros vedėjo palankumą studentų šeimos klausimams. Kuo labiau susikerta studentų šeimos ir studijų įsipareigojimai, tuo kritiškiau jie vertina katedros vedėjo požiūrį į studentų šeimos problemas ($r = 0,265$, $p < 0,01$). Kadangi koreliacinė analizė nenustato ryšio krypties, galima ir priešinga interpretacija. Kuo kritiškesnis studentų požiūris į jų padalinio vadovo nusiteikimą studentų šeimos reikalų atžvilgiu, tuo dažniau jie nurodė patiriantys šeimos ir studijų derinimo konfliktą.

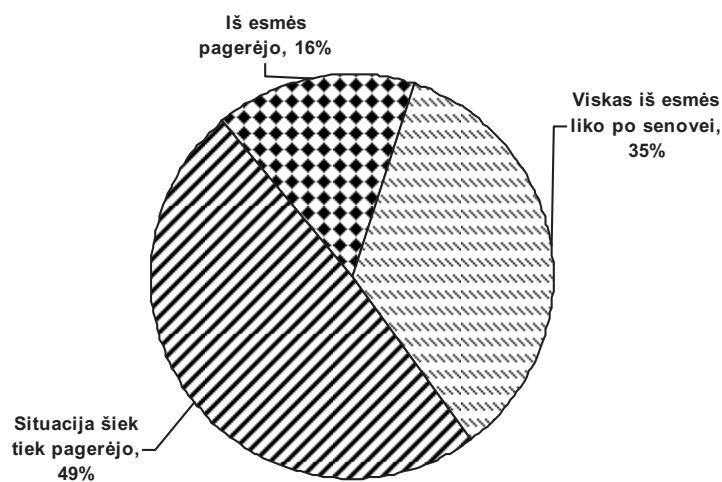
Projekto „Šeimos planeta“ siūlomi formalūs

šeimoms ir studijų derinimo ištekliams. Kaip jau minėta, prie organizacijos formaliųjų šeimoms ir studijų derinimo išteklių galima būtų priskirti universitete įgyvendinamą novatorišką projektą, kurio iniciatoriai ir įgyvendintojai, remdamiesi užsienio šalių patirtimi bei šalies teisinės bazės suteikiamomis galimybėmis, ėmėsi iniciatyvos universitete diegti įvairias paslaugas šeimoms turintiems darbuotojams ir studentams. Projekto sėkmę rodo tai, kad jis tapo gerai žinomas universitete ir palankiai vertinamas darbuotojų bei studentų. Beveik pusė apklausoje dalyvavusių studentų (48 proc.) nurodė žinantys, kad jų universitete yra vykdomas projektas „Šeimoms planeta“. 33 proc. studentų⁵ nurodė bent kartą pasinaudoję šeimoms ir studijų derinimo paslaugomis, kurias siūlo projekto įgyvendintojai. Iš tų, kurie

nesinaudojo paslaugomis⁶, 56 proc. nurodė, kad nebuvo poreikio, 29 proc. neturėjo informacijos apie siūlomas paslaugas, likusiems 15 proc. respondentų paslaugos teikiamos nepatogiu laiku ar nepatogioje vietoje. Populiariausios paslaugos tarp studentų – nuotolinio mokymo klasė (N⁷ = 28), karjeros konsultavimo paslaugos (N = 23), psichologo konsultacijos (N = 16), mediko konsultacijos (N = 13), teisininko konsultacijos (N = 13), Vaikų priežiūros centras (N = 10).

15 paveiksle matyti, kaip studentai vertina projekto teikiamą naudą universitetui. Studentų vertinimai labai artimi dėstytojų vertinimams. 65 proc. respondentų padėtį vertino kaip šiek tiek ar iš esmės pagerėjusią.

15 pav. Projekto „Šeimoms planeta“ bendras veiklos vertinimas

Kaip ir darbuotojų, taip ir studentų apklausos statistinėje analizėje dėl mažos apklaustųjų imties neįmanoma nustatyti statistiškai reikšmingų veiksnių, kurie galėjo lemti tokius respondentų vertinimus. Nepaisant to, pastebėta, kad tie studentai, kurie asmeniškai naudojo projekto iniciuotomis paslaugomis, buvo dažniau linkę pripažinti projekto sėkmę. Dauguma (89 proc.) paslaugomis pasinaudojusiu studentų mano, kad situacija šiek tiek arba iš esmės pagerėjo (tik 11 proc. nepastebėjo pokyčių). Tuo tarpu tarp nesinaudojusiu paslaugomis, teigiamus pokyčius įvertino 63 proc. respondentų (36 proc. nurodė, kad situacija liko kaip buvusi). Daugelis jų neaugina vaikų ir, matyt, kol kas nepatiria šeimoms rūpesčių ir studijų derinimo įtampų intensyvumo. Apibendrinant galima teigti:

1. Studentų nuomone (priešingai nei dėstytojų), Šiaulių universitetas nėra palanki aplinka naudoti formaliomis ar neformaliomis šeimoms ir stu-

dijų derinimo priemonėmis; 34 proc. studentų nurodė, kad jų padalinio vadovas iš viso neatsižvelgia į studentų šeimoms problemas.

2. Itin kritišką požiūrį išreiškė vaikus auginantys ir apmokamą darbą dirbantys studentai. 57 proc. vaikus auginančių studentų mano, kad jų katedros vedėjas iš viso neatsižvelgia į studentų šeimoms problemas. Beveik trečdalis apmokamą darbą dirbusių studentų taip pat nurodė, kad jų padalinio vedėjo požiūris į šeimą turinčius studentus yra nepalankus; šis kritiškas požiūris statistiškai reikšmingai susijęs su studentų realia vaidmenų konflikto patirtimi.

3. Trečdalis studentų naudojo kitomis organizacijos teikiamomis paslaugomis, kurias inicijavo projekto „Šeimoms planeta“ įgyvendintojai, tuo būdu įrodydami paslaugų poreikį šeimoms turintiems studentams ir novatoriškų sprendimų sėkmę.

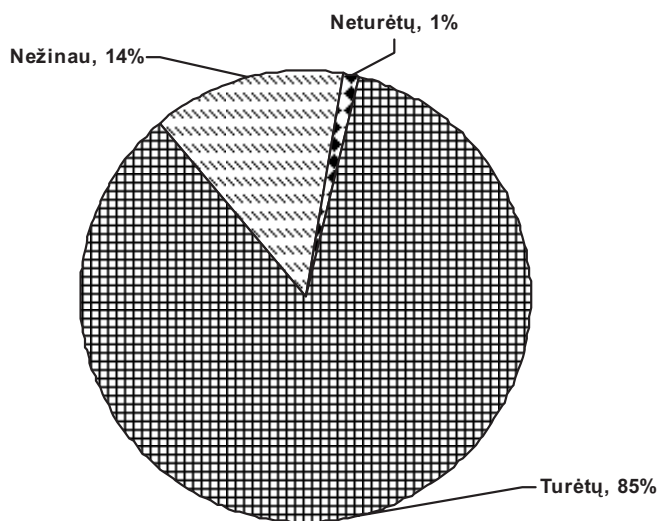
2.6. Šeimos ir studijų derinimo priemonių tobulinimas organizacijoje

Socialinių ir ekonominių pokyčių bei augančio aukštojo mokslo paklausos kontekste universitetai privalo priimti pagrindinę atsakomybę už demokratinę vertybių (viešame ir privačiame gyvenime) ugdymą ir socialinės gerovės kūrimą, tačiau dauguma universitetų Lietuvoje vis dar lieka įstrigę savo pačių administracinės, mokymo ir tyrimų srities tradicinės praktikos inercijos spąstuose. Šeimai palankių priemonių diegimas universitete pirmiausia prasideda nuo suvokimo, kad studentai (taip pat darbuotojai) yra ne tik viešo, bet ir privataus gyvenimo subjektai, kad viešas ir privatus nėra atskiros ir nesusijusios institucijos, erdvės ar veiklos būdai, bet kaip niekad stipriai susipynę ir vienas kitą lemiantys žmogaus gyvenimo aspektai. Šeiminio (asmeninio) gyvenimo kokybė lemia žmogaus vaidmenį viešame gyvenime (studijose, darbe, politikoje) lygiai tiek, kiek galimybės ir (ne)sėkmė viešojoje erdvėje veikia asmeninį žmogaus gyvenimą. Socialinė aukštojo mokslo dimensija yra svarbi studijų ir mokslo kokybės sąlyga. Tad šeimai palankios organizacijos kūrimas universitete priklauso ne tik nuo tam tikrų teisinių ir ideologinių aspektų valstybės lygmenyje,

bet pirmiausia nuo problemos suvokimo administracijos sluoksniuose bei politinės valios imtis tam tikrų sprendimų.

Studentai per juos atstovaujančias institucijas ir savivaldos teikiamas galias turi galimybių kelti administracijai jiems rūpimus klausimus ir ieškoti palankių sprendimų. Teisinis aukštojo mokslo reglamentavimas suteikia galimybių studijas organizuoti daug paslankiau nei tai tradiciškai susiklostė, tačiau esama tvarka tarnauja galią turinčių universiteto administracijos darbuotojų ir dėstytojų interesams ir patogumui. Bet koks nukrypimas nuo tradicinės studijų organizavimo tvarkos reikalauja papildomų išteklių ir motyvacijos, tad dažniau pasireiškia kaip atskirų dėstytojų iniciatyva nei institucionalizuota praktika. Tad studentų nuostatos dėl šeimos ir studijų bei neretai ekonominio užimtumo derinimo gali tapti svarbiu veiksmu kurti šeimai palankią studijų aplinką universitete.

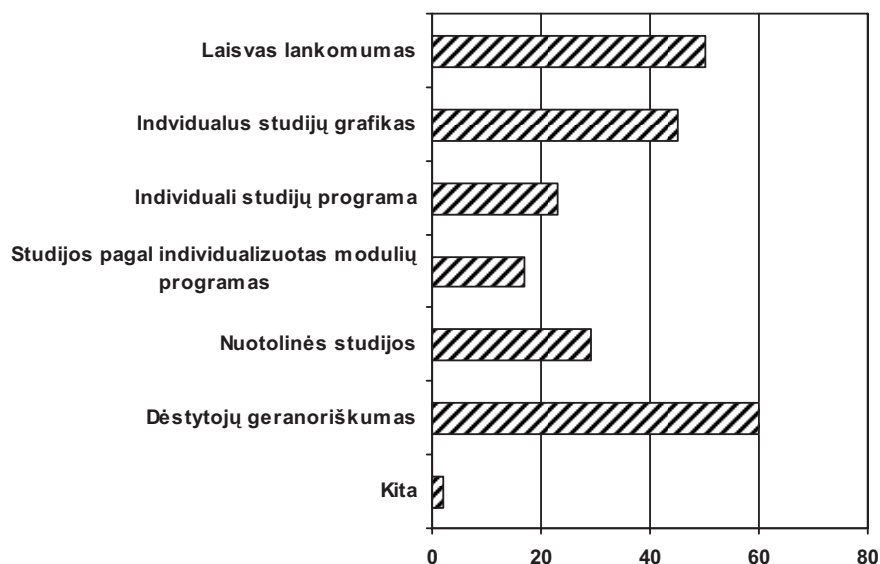
Dauguma apklaustųjų studentų (85 proc.) nurodė, kad universiteto vadovybė turėtų diegti priemones, kurios palengvintų studentams derinti studijų ir šeimos rūpesčius (14 proc. neturėjo nuomonės šiuo klausimu ir tik 1 proc. šiam klausimui nepritarė) (žr. 16 pav.).

16 pav. Studentų nuomonė dėl šeimai palankių priemonių diegimo universitete

Šiai nuomonei pritarė absoliuti dauguma (97 proc.) vaikų auginančių studentų (81 proc. vaikų neturinčių studentų). Studentų nuomonė dėl šeimai palankių priemonių diegimo universitete taip pat statistiškai reikšmingai priklauso nuo šeimos–studijų konflikto patirties, studijų formos ir pakopos bei studentų ekonominio aktyvumo ($p < 0,05$). 90 proc. studentų, kurie dažnai arba kartais patiria studijų ir šeimos vaidmenų derinimo konflik-

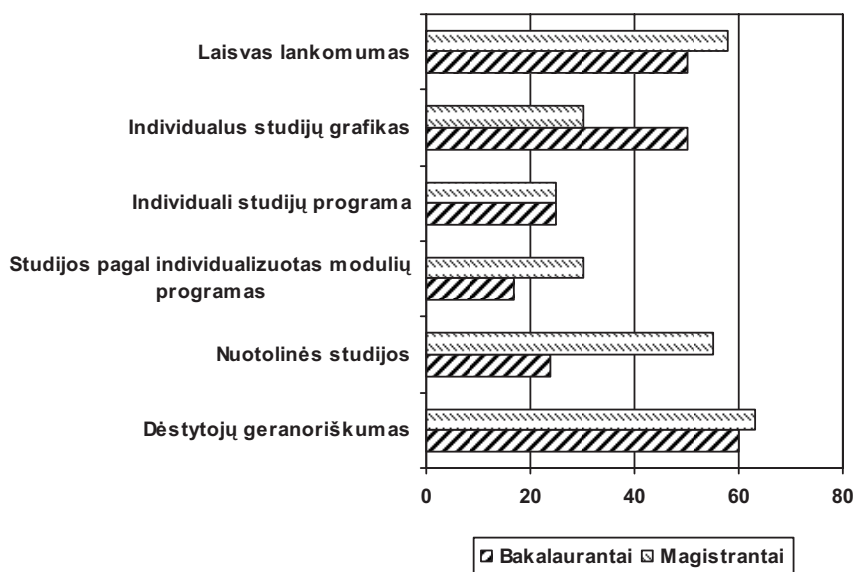
tą (77 proc. nepatiriančių konflikto), pritarė tokių priemonių būtinybei. Jų aktualumą dažniau akcentavo neakivaizdžiai studijuojantys (100 proc. neakivaizdinių studijų ir 82 proc. dieninių studijų studentų), magistrantai (96 proc. magistrantų ir 79 proc. bakalaurantų) ir apmokamą darbą dirbantys studentai (93 proc. dirbančių ir 80 proc. nedirbančių respondentų).

17 pav. Studentų nuomonė dėl priemonių, kurios padėtų studentams derinti darbą ir studijas (proc.)

Kaip matyti iš 17 paveikslo, labiausiai studentai akcentuoja dėstytojų geranoriškumo (60 proc.), laisvo lankomumo (51 proc.) ir individualaus studijų grafiko (46 proc.) svarbą. Mažiausiai pritariama individualizuotų studijų programų įgyvendinimui. Ši priemonė populiareesnė tik tarp vaikus auginančių ir

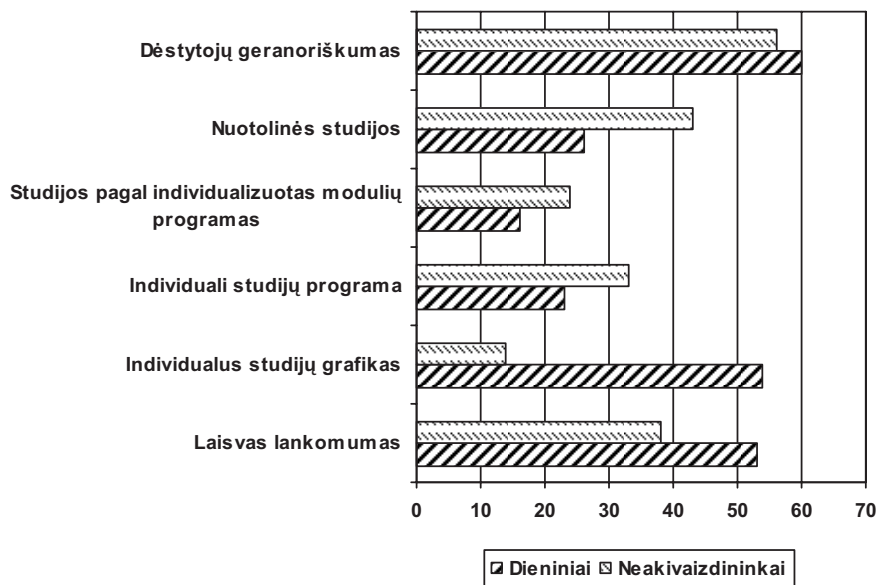
neakivaizdinėse studijose studijuojančių respondentų. Be to, vaikus auginantys studentai dažniau nei jų neturintieji respondentai pabrėžė nuotolinių studijų ir dėstytojų geranoriškumą. Pateiktuose paveiksluose atsispindi atsakymų pasiskirstymas pagal studijų formą ir studijų pakopą.

18 pav. Studentų nuomonė dėl priemonių, kurios padėtų jiems derinti darbą ir studijas pagal studijų pakopas (proc.)

Magistro studijose besimokantys studentai dažniau nei bakalaurantai akcentavo nuotolinių studijų, studijų pagal individualizuotą programą ir

laisvo lankomumo priemones. Išaiškėjo, kad šių priemonių visuma aktualesnė antrosios pakopos studentams.

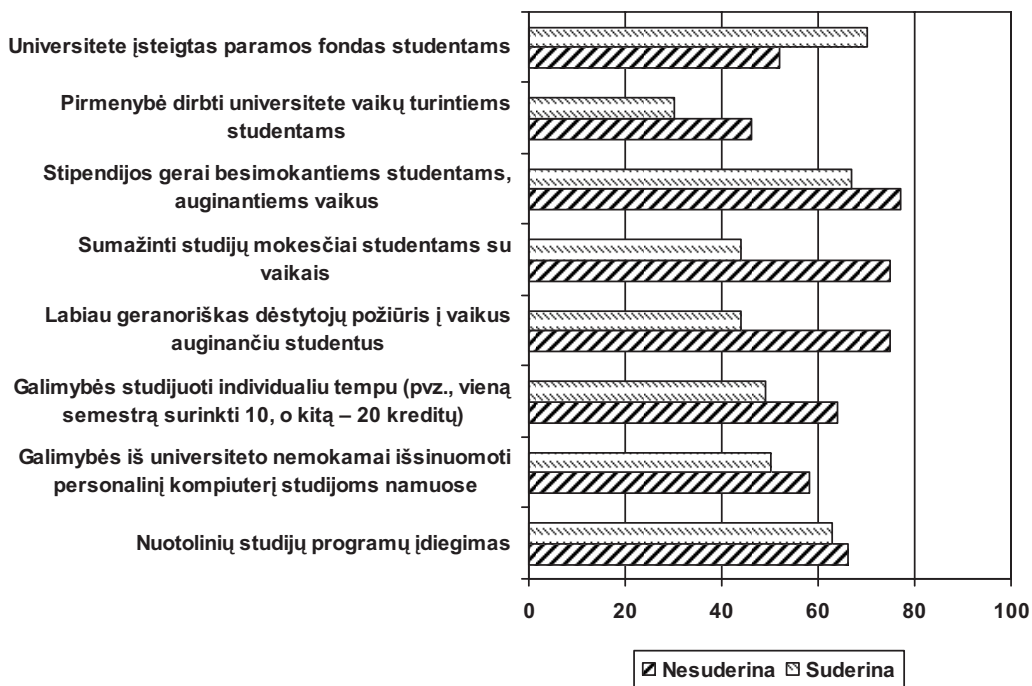

19 pav. Studentų nuomonė dėl priemonių, kurios padėtų jiems derinti darbą ir studijas pagal studijų formą (proc.)

Kaip matyti iš 19 paveikslo, neakivaizdininkai labiau nei dieninėse studijose besimokantys respondentai akcentavo nuotolinių studijų ir individualizuotos studijų programos poreikį. Dieninių studijų studentai labiausiai pageidauja dėstytojų geranoriškumo, daugiau laisvo lankomumo ir individualaus studijų grafiko. Studentų nuomonė dėl šių priemonių taikymo universitete ir jų ekonominis aktyvu-

mas bei šeimos ir studijų derinimo konflikto patirtis nėra statistiškai reikšmingai susiję požymiai.

Pateikiama studentų nuomonė apie priemones, kurios galėtų padėti studentams derinti studijas ir šeimos rūpesčius. Jas statistiškai reikšmingai diferencijuoja studentų šeimos ir studijų įsipareigojimų konflikto patirtis, t. y. tie studentai, kurie patiria sunkumų derindami vaidmenis, dažniau akcentavo įvairių šeimai palankių priemonių svarbą (žr. 20 pav.).

20 pav. Studentų nuomonė dėl priemonių, kurios padėtų jiems derinti šeimos rūpesčius ir studijas pagal realiai patiriamą vaidmenų suderinimo konfliktą (proc.)

Vaidmenų konfliktą patiriantys studentai itin pabrėžia dėstytojų geranoriško požiūrio į studentus auginančius vaikus, svarbą. Jie pageidautų, kad būtų mažinami studijų mokesčiai vaikus auginantiems studentams, universitete steigiamas paramos fondas studentams ar skiriamos stipendijos gerai besimokantiems ir vaikus auginantiems studentams. Kaip matyti, vaidmenų suderinimo sunkumus išgyvenantys studentai, palyginus su tais, kurie jų patiria mažiau, dažniau pabrėžė visų tyrimo instrumente minėtų priemonių svarbą (taip pat kaip ir neakivaizdinių studijų studentai bei magistrantai). Neakivaizdinių studijų studentai labiausiai pageidautų dalykinių konsultantų, kurie padėtų po akademinį atostogų grįžusiems studentams (86 proc.), sumažintų studijų mokesčių studentams auginantiems vaikus (81 proc.), studentų paramos fondo (76 proc.) ir galimybės studijuoti individualiu tempu (76 proc.). Be minėtų priemonių magistrantai taip pat akcentavo universiteto vaikų priežiūros centro poreikį (79 proc.) ir nuotolinių studijų programų diegimo svarbą (71 proc.). Tarp apmokamą darbą dirbančių studentų populiariausia priemonė – stipendijos gerai besimokantiems ir vaikus auginantiems studentams (82 proc.). Vaikus auginantys studentai dažniausia akcentavo finansines priemones (stipendijas arba sumažintas įmokas už mokslą), geranorišką dėstytojų požiūrį į vaikus auginančius studentus.

Išvados

Gilesnė statistinė šių priemonių analizė nėra prasminga dėl imties dydžio bei atsakymų pasiskirstymo vienpusiškumo. Dauguma apklaustųjų respondentų pritaria beveik visoms iš pasiūlytų priemonių, nepriklausomai nuo respondentų sociodemografinių požymių. Akivaizdu, kad daugėja studentų, kurie gyvena su partneriais, derina darbą, studijuoja augindami vaikus, todėl, apibendrinant tyrimo rezultatus, galima daryti išvadas, kurios itin svarbiomis ateičiai:

1. Daugelis apklaustų studentų iš esmės nusiteikę pozityviai dėl šeimos ir studijų priemonių tobulinimo organizacijoje. Dauguma studentų (85 proc.) mano, kad universiteto vadovybė turėtų diegti priemones, kurios palengvintų studentams derinti studijų ir šeimos rūpesčius.
2. Patraukliausios studijų ir darbo derinimo priemonės yra dėstytojų geranoriškumas dėl dirbančių studentų, laisvas lankomumas ir individualaus studijų grafiko galimybės. Apskritai studijų ir darbo derinimo priemonių visuma yra aktualesnė magistrantūroje ir neakivaizdiniu būdu studijuojantiems studentams.
3. Patraukliausios studijų ir šeimos derinimo prie-

monės susijusios su dėstytojų palankesnio požiūrio į vaikus auginančius studentus poreikiu bei finansinio skatinimo priemonėmis (stipendijos, mažinami mokesčiai, paramos fondo steigimas).

Straipsnio išnašos

¹ Pagal Europos Bendrijų iniciatyvos EQUAL projektą „Šeimos planeta – šeimai palanki organizacija / Family Universe: Family-Friendly Organization“ (Nr. EQ/2004/1130-24) tyrimą 2007–2008 m. atliko J. Reingardė (tyrimo grupės vadovė, VDU), A. Tereškina (VDU), A. Zdanevičius (VDU), A. Kovierienė (ŠU) ir V. Šidlauskienė (projekto vadovė, ŠU).

² Paprastai lyties kintamasis tokios problematikos analizėje būna itin reikšmingas. Tačiau šiuo atveju jis nenaudotas, nes 86 proc. apklaustųjų imtį sudaro merginos. Fakulteto, kuriame mokosi apklaustieji studentai, kintamasis taip pat netaikytas analizėje dėl labai netolygaus apklaustųjų studentų pasiskirstymo pagal fakultetus. Imtyje dominuoja Socialinių mokslų (N = 73) ir Humanitarinio (N = 37) fakultetų studentai. Kitų fakultetų studentų atstovavimas imtyje itin menkas.

³ Specialiųjų profesinių studijų studentų nuomonė nevertinama dėl itin mažos jų dalies apklaustųjų imtyje.

⁴ Iš visos apklaustųjų imties 23 proc. studentų (N = 37) nurodė auginantys vaikus. Iš jų 68 proc. (N = 25) augina vieną vaiką, 32 proc. (N = 12) – du vaikus. 55 proc. auginančių vaikų yra iki 3 metų, 26 proc. – nuo 3 metų.

⁵ Į šį klausimą atsakė tik pusė apklausoje dalyvavusių studentų (N = 84).

⁶ Į šį klausimą atsakinėjo 61 respondentas.

⁷ Nurodo skaičių apklaustų studentų, kurie pasinaudojo šiomis paslaugomis.

Literatūra

1. Aidukaitė, J. (2004). *The Emergence of the Post-Socialist Welfare State. The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania*. Stockholm: Södertörns högskola.
2. Arts, W., Gelissen, J. (2002). Three worlds of welfare capitalism or more? *Journal of European Social Policy*, 12 (2), 137–158.
3. Baublytė, M., Stankūnienė, V. (2007–2008). *Tėvai ir vaikai, vyrai ir moterys šeimoje ir visuomenėje*. Kartų ir lyčių tyrimo standartinės lentelės. Mokslo šaltinių publikacija. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
4. Gauthier, A. (1996) *The State and the Family; A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*. Oxford: Calderon Press.
5. Gauthier, A. (2000). *Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 member states*. Paper prepared for the European Observatory on Family Matters.
6. Gauthier, A. (2002). Family Policies in Industrialized Countries. Is there Convergence? *Population*, 57 (3), 446–472.
7. Fadnani, J. (1998). Helping mothers to combine paid

- and unpaid work or fighting unemployment. *Community, Work and Family*, 3, 297–311.
8. Lazutka, R. (2010). *Lietuvos studentų socialinė ir ekonomiė padėtis. 2007 ir 2009 metų tyrimų apžvalga*. Vilniaus universitetas.
  9. *Office for official publications of the European Communities. Reconciliation of work and private life*. (2005). A comparative review of thirty European countries. EU expert group on gender, social inclusion and employment report for the equal opportunities unit. Luxemburg.
  10. Reingardienė, J. (2006). *Tyrimas „Iššūčiai šeimos ir profesinės veiklos suderinamumui Lietuvoje“*. VDU Socialinių tyrimų centras.
  11. Reingardienė, J., Tereškinas, A., Zdanevičius, A., Kovierienė, A. (2006). *Šeimai palankios organizacijos kūrimo prielaidos Šiaulių universitete: sociologinio tyrimo metodologija ir tyrimo instrumentai*. Kaunas. Prieiga per internetą: <http://family-friendly-university.su.lt/ruduo2006/metodas_tyrimui.htm>.
  12. Rostgaard, T. (2004). Family Support Policy in Central and Eastern Europe – A Decade and a Half of Transition. *Early Childhood and Family Policy Studies*. UNESCO Education Sector, 8.
  13. Ruškus, J., Nemeikšienė, V. (2007). Šeimai palankus universitetas: konceptas ir praktika. Atvejo analizė. *Socialiniai tyrimai: mokslo darbai*, 2 (10), 107–116.
  14. Strachan, G., Burgess, J. (1998). The ‘family-friendly’ workplace: Origins, meaning and application at Australian workplaces. *International Journal of Manpower*, 19 (4), 250–265.

CREATING AT UNIVERSITY THE ENVIRONMENT FRIENDLY FOR STUDIES, STUDENTS’ EMPLOYMENT, AND FAMILY: APPROACH OF STUDENTS

Virginija Šidlauskienė

Summary

The main aim of EQUAL project “FAMILY UNIVERSE: Family-Friendly Organization” was to create and to test innovative methodology and means for educational institutions and organizations, starting to reconcile family and professional life and trying to change stereotypical gender roles in family and at work, by forming family-friendly study and work environment at Šiauliai University. Conditions for establishment of a family-oriented organization at Šiauliai University are analysed in this article. The terms “family-friendly workplace”, “family-friendly company”, and “family-friendly employer” refer to a workplace that, to some extent, acknowledges and responds to the work and personal / family responsibilities assumed by employees. Strachan and Burgess (1998, p.251) note: “... (a) ‘family friendly workplace’ is one which ... develops and implements policies that allow employees to simultaneously fulfill work and family responsibilities.” The concept of a family-friendly workplace is usually conceptualized as a continuum, rather than a dichotomous variable. Work-family leaders have identified four interrelated components of family-friendly workplaces: benefits, policies and programs that promote employees’ quality of life and work/life balance; workplace cultures and climates that reflect “family” or employee-centered assumptions and beliefs; workplace relationships (e.g., with supervisors and co-workers) that respect employees’ work-family and work/life responsibilities; and work processes, systems, and structures/practices that keep the dual agenda (e.g., beneficial outcomes both for the organization and for employees) in the forefront.

The concept of the project entitled “Family Planet: Family-Friendly Organization” also centers around gender equality issues; the project is aimed at creating conditions and testing measures for employees and students to reconcile family, work and studies and at changing stereotypical views and attitudes toward male and female roles: 1) a balance of genders was sought in selecting representatives of the DP partners for the implementation of the project: men constitute 30%; 2) reduction of horizontal segregation is sought by employing men in “female” spheres and women in “male” spheres: at the child care centre, there is one man among 4 workers, while at the distant learning class there is one woman among 2 workers; 3) use of innovative measures to reconcile work, studies and family is being recorded (by gender); 4) measurements and monitoring of gender inequality are being conducted in order to evaluate the gender situation by branches of science, faculties and centres, the distribution of financial flows, annual “Best Teacher” and “Best Scientist” awards etc.; 4) four instruments for the monitoring of gender equality/inequality have been developed: they measure equal/unequal access and opportunities; academic and research participation/lack of participation, lack of outcome and equality/inequality in working/studying conditions; 5) measures to increase workers’ and students’, men’s and women’s awareness of equal opportunities are developed and tested, such as training, interactive surveys and voting by expressing personal position; presentation of interesting measures that are applied by advanced organisations at the project website; publication of examples of sexist language; 6) identified different needs, expectations, experience and behaviour of men and women, facts of discrimination and non-recognition, manifestations of inequality between superiors and subordinates, students and teachers in male and female organizations.

To sum up the study results the following conclusions are drawn:

1. The majority of the surveyed students generally have positive attitude towards improvement of family and

studies measures at an organization. The majority of students (85%) believe that the university authorities should introduce measures to make it easier for the students to reconcile study and family matters.

2. The most attractive study and work reconciliation means are teachers' goodwill towards working students, free attendance schedule and individual study opportunities. Overall, the entirety of studies and work reconciliation means is more important for graduate students and students engaged in distant learning.

3. The most attractive study and family reconciliation means are related to the need for more favourable attitude of teachers to students raising children and to the financial incentive measures (scholarships, reduced taxes, support fund availability).